

Good Governance, Social Capital and Political Trust

Iraj Ranjbar*

Assistant Professor of Political Science
Department, Kermanshah branch, Islamic
Azad University, Kermanshah, Iran.

Samira Gholami *

Ph.D. Student, Department of Political
Science, Science and Research Branch,
Tehran, Iran

Abstract

In this article, the aim was to explain the category of "political trust" and how it is created and accumulated in relation to "social capital". In this approach, trust as one of the components of social capital is not an inherent characteristic of individuals but an aspect of the conditions and environment in which individuals act. Thus, the source of social capital creation will vary in different societies with different levels of development. Long-standing traditions, local beliefs, and the efficiency of the political system, each alone or in combination, can be the source of social capital. The main argument of the present article is that only the kind of social capital that can create a lasting "political trust" that is born of the "good governance" model; Because this model, beyond "government", includes "civil society" and "capable individual-citizen" Which, by creating social capital in macro, medium and micro dimensions of the social system as a whole, indirectly lays the foundation for civil and rational political trust. In other words, only that type of social capital which is the product of corruption control, "rule of law", "responsibility", "transparency", external effectiveness, internal efficiency and free flow of information from the ruling political system can generate a kind of Political trust should be active and effective, and such factors are possible only in the light of a type of governance called "good governance". In this sense, good governance as a model consisting of an efficient government, an active civil society and individual empowerment and the dynamics of the private sector can be a generator of a special type of social capital with a civil and rational nature that is the necessary platform for provide stable "political trust". In this structure, the relationships between governance components are horizontal and parallel. The components are mutually related to each other and the relationship is such that synergy and unity among actors is established in the drawing of macro-strategies. That is, in this sector, the structure of good governance is not hierarchical and its art

* Corresponding Author: Iraj_Ranjbar79@yahoo.com

* Samira.gholani1390@yahoo.com

How to Cite: Mozdkhah, E., & Hamidi, S. (2022). Qatar and the Knowledge-Based Economy: A New Model for Developmental State. *State Studies*, 8(32)

is the interaction between social forces, i.e. market, government and civil society. The door of this structure is open for the decisions and implementation of general policies, while diversity and conflict of opinions, and the interactions are based on the needs and the main mechanism of the society. Therefore, good governance includes a set of formal and informal actors that influence the decision-making process, and most development institutions make the promotion of this model of governance an important part of their agenda. It is due to such characteristics that governance is defined as "directed influence in the social process" in which various mechanisms are involved. Some of these mechanisms are very complex and do not originate solely from public sector actors. Therefore, all the definitions of governance express a broader concept of government, which does not only include government actors and institutions, but also includes the three institutions of government, civil society, and the private sector. The government creates a political and legal environment, the private sector creates employment and income, and the civil society facilitates the political and social interaction of active groups to participate in economic, social and political activities. Therefore, the task of good governance is to provide the basis for cooperation and coordination between these three sectors as much as possible.

Based on this, the main claim of the article, that is, the relationship between political trust and a certain type of social capital, is explained in the light of a "Meta-theoretical" model. That is, the relationship between good governance, social capital and political trust has been measured as a "theory". It is based on this three-sided triangle that the "rulers" must focus their minds on the paradigm shift that has occurred in the nature of policy making in the last decade of the 20th century and the beginning of the 21st century in order to deepen and institutionalize political trust. Based on such a change, political trust is often interpreted as people's feelings about political officials and their decisions. This means, when people think that politicians are moral, honest, trustworthy and faithful to their words, political trust is realized and if they think that political officials run the government for their own benefit and the interests of the majority they do not consider and are not truthful in their speech, trust in them decreases. However, in this article, the authors were of the opinion that political trust is not limited to people's confidence in political officials and the performance of government agents; Rather, political trust reflects people's assessment of the "political environment". In fact, people regulate a large part of their behavior in response to the environment and norms that they interact with continuously and perform their actions within their framework. If the game environment does not make trustworthiness and keeping promises beneficial to the members of the society and does not increase the cost of disregarding obligations and mutual trust, their willingness to offer these norms will decrease. In this way, political trust is not only the result of the behavior and speech of government officials in the field of reality or in the perception of the people, but the origin of its rise and fall should be sought in the category of "governance". As mentioned, "governance" includes "government" and includes the three elements of "government", "civil society" and "citizenship". Based on this theoretical arrangement Based on

this theoretical arrangement, the claim of the authors was this that political trust is the product of the accumulation of "social capital" at three levels, "macro", "medium" and "micro", and such capital will lead to the production of "political trust". It was not only limited to evaluating the effectiveness of "government"; Rather, it should go beyond the act of government, arising from the model of "governance" in its good form, which is based on the three elements of "efficient government", "strong civil society" and "active individual-citizen". Finally, the method of collecting data in this documentary and library article and the method of judging and interpreting the collected information is also analytical and explanatory.

Keywords: Civil Society, Good Governance, Governance Models, Political Trust, Political Environment, Social Capital

حکمرانی خوب، سرمایه‌ی اجتماعی و اعتماد سیاسی

ایرج رنجبر * | استادیار علوم سیاسی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران

سمیرا غلامی * | دانشجوی دکتری علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

چکیده

در این مقاله اهتمام بر آن بود که مقوله «اعتماد سیاسی» و نحوه ایجاد و انباشت آن در نسبت با «سرمایه اجتماعی» تبیین شود. در این رویکرد، اعتماد به عنوان یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی نه ویژگی ذاتی افراد بلکه جنبه‌ای از شرایط و محیطی محسوب می‌شود که افراد در چارچوب آن دست به عمل می‌زنند. بدین سان، منشأ ایجاد سرمایه اجتماعی در جوامع مختلف با سطح توسعه یافتگی متفاوت، متغیر خواهد بود. سنت‌های دیرین، باورهای محلی و کارآمدی نظام سیاسی هر یک به تنهایی یا در ترکیب باهم می‌توانند منشأ ایجاد سرمایه اجتماعی باشند. دعوی اصلی مقاله حاضر این است که تنها آن نوع سرمایه اجتماعی می‌تواند خالق «اعتماد سیاسی» پایدار باشد که مولود الگوی «حکمرانی خوب» است؛ چراکه این الگو، فراتر از «حکومت»، مشتمل بر «جامعه مدنی» و «فرد-شهروند» توانمند است که با خلق سرمایه اجتماعی در ابعاد کلان، میانی و خرد کلیت نظام اجتماعی، به طور غیرمستقیم بسترساز اعتماد سیاسی مدنی و عقلایی می‌گردد. ادعایی که در پرتو مدلی «فرا نظریه‌ای»، بدین معنا که نسبت میان حکمرانی خوب، سرمایه اجتماعی و اعتماد سیاسی در مقام یک «نظریه»، موردسنجش قرار گرفته است. استوار بر این استدلال، «حکمرانان» برای تعمیق و نهادمندی اعتماد سیاسی باید ذهن خود را بر تغییر پارادایمی متمرکز نمایند که در ماهیت اعمال سیاست ورزی در دهه پایانی قرن بیستم و اوایل قرن بیست و یکم رخ داده است. روش گردآوری داده‌ها در این مقاله اسنادی و کتابخانه‌ای و روش داوری و تفسیر اطلاعات گردآوری شده نیز تحلیلی و تبیینی است.

واژگان کلیدی: حکمرانی خوب، سرمایه‌ی اجتماعی، اعتماد سیاسی، مدل‌های حکمرانی

مقدمه

«کابریلا» و «مورنو» در تحقیق خود به این نتیجه رسیده‌اند که «اعتماد سیاسی^۱» به عنوان اعتماد شهروندان به نهادهای سیاسی، بنا به گزارش‌های موجود، در دهه‌های اخیر، کاهش یافته است. استدلال بر این است که چنین کاهش‌ی باید به عنوان بخشی از روند روزافزون شکاکیت سیاسی و بی‌تفاوتی مدنی که در نهایت بر کیفیت «دموکراسی جهانی» اثرگذار خواهد بود (Cabriela & Moreno, 2005: 2)، درک شود. رژیم‌های دموکراتیک نمی‌توانند نسبت به کاهش اعتماد سیاسی شهروندان بی‌توجه باشند؛ چراکه آن‌ها نمی‌توانند به سلوک رژیم‌های دیگر، برای همکاری و مشارکت شهروندان به ابزارهای اجبار و اضطراب متوسل شوند (Putnam, 2002). به عنوان مثال، در دوره‌های تلاطم و آشفتگی اقتصادی، ثبات دموکراتیک ایجاب می‌کند که شهروندان اعتماد کافی به نهادهای اقتصادی و سیاسی برای پذیرش تنگناهای اقتصادی موقت، به ازای وعده شرایط بهتر در آینده نامشخص داشته باشند (Cabriela & Moreno, 2005: 3). بنابراین، دموکراسی‌ها به اعتماد شهروندان احتیاج دارند. عوامل مختلفی بر ایجاد و استمرار اعتماد سیاسی تأثیرگذار هستند، وانگهی در جوامع مختلف و به نسبت میزان توسعه یافتگی سیاسی جوامع، عوامل اعتمادآفرین متغیر هستند. ماکس وبر مبنای اعتماد سیاسی در جوامع سنتی را پابندی حکام به آداب و رسوم کهن، در برخی جوامع و از جمله جوامع در حال گذار از نظم سنتی به نظم مدرن که با نوعی از خلأ هنجاری مواجه هستند خصوصیات کاریزمایی حکام و در جوامع مدرن، پابندی حاکمان به قوانین عقلانی و کارآمدی نظام سیاسی می‌داند (احمدی، ۱۳۸۱: ۳۷). آنتونی گیدنز نیز عوامل مؤثر بر ایجاد و انباشت اعتماد سیاسی در جوامع سنتی و مدرن را از هم متمایز می‌کند. به عقیده وی در جوامع سنتی، نظام خویشاوندی، اجتماع محلی، دین و سنت و در جوامع مدرن عامل اصلی ایجادکننده اعتماد، «نظام‌های انتزاعی» (گیدنز، ۱۳۷۷: ۱۲۳) هستند. وجه عمده اعتماد در عصر مدرن، پابندی‌های بی‌چهره‌ای است که عمدتاً در نظام‌های تخصصی معنا می‌یابد. از این رو، وی ماهیت نهادهای مدرن را عمیقاً وابسته به مکانیسم‌های اعتماد به نظام‌های انتزاعی، به ویژه نظام‌های تخصصی می‌داند (گیدنز، ۱۳۷۷: ۹۹). از این قرار، اعتماد سیاسی به عنوان یکی از مؤلفه‌های «سرمایه اجتماعی»، در جوامع جدید تابعی از عملکرد و کارایی نظام سیاسی، کنشگران و نهادهای سیاسی است. گرچه ایجاد و استمرار سرمایه

اجتماعی در جوامع، مبنای اصلی تحقق اعتماد سیاسی است. بر این اساس، شواهد نظری و تجربی موجود نسبت میان ساخت دموکراتیک نظام سیاسی و ایجاد اعتماد را نشان می‌دهند. در این راستا، «لوینگ»^۱ طی یک مطالعه مقایسه‌ای نشان می‌دهد که نهادهای سیاسی دموکراتیک‌تر اعتماد را افزایش می‌دهند. وی با مطالعه مهاجران نسل دوم با تبارهایی از ۱۱۵ کشور مختلف در ۳۰ کشور اروپایی به این نتیجه می‌رسد که «افرادی که در یک کشور متولد شده و در همان کشور نیز مقیم هستند، در یک بررسی مقایسه‌ای آشکار می‌شود که آن‌هایی که پدرشان در یک کشور دموکراتیک‌تر متولد شده است اعتماد بالاتری نسبت به کسانی دارند که پدرشان در یک کشور کمتر دموکراتیک متولد شده است» (Ljunge, 2013: 44). وی سپس نشان می‌دهد که «چگونه باورهایی که به وسیله نهادهای دموکراتیک‌تر منتقل می‌شوند در نسل‌های مختلف پخش می‌گردند و اعتماد را شکل می‌دهند» (ibid: 45). این باورها که از والدین به فرزندان منتقل می‌شوند، حتی وقتی بچه‌ها تحت نهادهای مختلف و در کشورهای دیگر زندگی می‌کنند نیز تداوم پیدا خواهد کرد (ibid: 48). باین حال، دعوی اصلی مقاله حاضر این است که تنها آن نوع از سرمایه‌ی اجتماعی که محصول کنترل فساد، «حاکمیت قانون»^۲، «مسئولیت‌پذیری»^۳، «شفافیت»^۴، اثربخشی خارجی، کارآمدی داخلی و جریان آزاد اطلاعات از جانب نظام سیاسی حاکم باشد، می‌تواند مولد نوعی از اعتماد سیاسی فعال و اثربخش باشد و چنین عواملی تنها در پرتو نوعی از حکمرانی تحت عنوان «حکمرانی خوب» میسر می‌شود. بدین معنی، حکمرانی خوب به‌عنوان الگویی متشکل از دولت کارآمد، جامعه مدنی فعال و توانمندی فردی و پویایی بخش خصوصی می‌تواند مولد نوع ویژه‌ای از سرمایه‌ی اجتماعی با ماهیت مدنی و عقلایی باشد که بسترهای لازم برای «اعتماد سیاسی» پایدار را فراهم نماید.

پیشینه پژوهش و روش تحقیق

مطالعات در حوزه سرمایه اجتماعی را می‌توان در دو وجه «آموزشی» و «پژوهشی» دسته‌بندی نمود. در وجه آموزشی کتب و مقالات در سطح تألیف و ترجمه و تک‌نگاری‌هایی با عنوان «سرمایه اجتماعی» به رشته‌ی تحریر کشیده شده است که منابعی هرچند ناستوار اما آموزنده محسوب

-
1. Martin Ljunge
 2. Rule of law
 3. Accountability
 4. Transparency

می‌شوند. اعتماد سیاسی به‌عنوان متغیر وابسته مقاله حاضر در جریان مباحث مشارکت و توسعه سیاسی به مناسبت مورد اشاره قرار گرفته ولی به‌ندرت اثری مستقل در این خصوص تدوین شده است. الگوی حکمرانی خوب که به‌مانند سرمایه اجتماعی مولود آخرین دهه‌های قرن بیستم است، هم در سطح آموزشی و پژوهشی و هم در مقام متغیری تأثیرگذار بر کثیری از مقولات امر اجتماعی و یا تأثیرپذیر از مقولات مذکور مورد اشاره قرار گرفته است که انباشتی مفید و مقرون به دانش و معرفت را در این حوزه رقم زده است. به‌علاوه، نسبت سنجی سه متغیر «حکمرانی خوب»، «سرمایه اجتماعی» و «اعتماد سیاسی» نیز در آثاری متعدد، هم از حیث مطالعات بنیادی و هم از نظر کاربردی به نگارش درآمده است که عمدتاً وجه مشترک همه در این است که «سرمایه اجتماعی»^۱ به‌عنوان متغیر مستقل، آفرینش‌گر و البته پیش‌شرط در نظر گرفته شده است. در این راستا، خلیل‌اله سردارنیا و همکاران در مقاله‌ای تحت عنوان «تأثیر حکمرانی خوب و سرمایه اجتماعی بر اعتماد سیاسی: مطالعه موردی؛ شهرهای مشهد و سبزوار» ضمن احصاء سرمایه اجتماعی و حکمرانی خوب به‌عنوان متغیرهای مستقل درصدد است تا میزان تأثیر هر یک از این متغیرها بر اعتماد سیاسی را در پرتو روشی میدانی مورد سنجش قرار دهد و به این نتیجه می‌رسد که هرچند هر دو متغیر بر اعتماد سیاسی تأثیرگذار هستند اما تأثیر حکمرانی خوب بالاتر است. علی‌ساعی و همکاران نیز در یک تحلیل تطبیقی بین کشوری با عنوان «سرمایه اجتماعی و حکمرانی خوب: تحلیل فازی بین کشوری از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۸» به بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و حکمرانی خوب پرداخته‌اند. نتیجه تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که با افزایش سرمایه اجتماعی و تعامل دولت و مردم در پروژه‌های مشترک، فضیلت مدنی در بین شهروندان نهادینه شده و به بهبود حکمرانی کمک می‌کند. به‌عبارت‌دیگر، تبادل ارتباطات و اعتماد بین دولت و شهروندان به بالا رفتن کارایی جامعه و دولت منجر می‌شود و پیامد آن حکمرانی خوب است. یعنی سرمایه اجتماعی به مشارکت فعال شهروندان در سیاست منجر می‌شود. در این دو پژوهش سرمایه اجتماعی به‌عنوان متغیری مستقل در نظر گرفته می‌شود، وانگهی، در پژوهش حاضر، این دو متغیر به‌صورت متغیرهای مستقل از هم محسوب نمی‌شوند؛ بلکه دعوی بر این است که اولاً سرمایه اجتماعی خود مخلوق و مولود سبک و ویژه‌ای از حکمرانی است و دوماً سرمایه اجتماعی می‌تواند مولود و محصول عوامل مختلف و سنت‌های تاریخی و تمدنی جوامع باشد، لکن تنها آن نوع از سرمایه اجتماعی می‌توان بستر ساز «اعتماد آفرینی سیاسی» باشد که محصول و صنوع «الگوی حکمرانی» خوب باشد؛ چراکه در این صورت اعتماد سیاسی حاصل، نه اعتمادی برخاسته از ترفند دستگاه‌های ایدئولوژیک و تابعی از سنت‌های غیر مدنی بلکه از نوع

«مشارکتی»، «فعال»، «مدنی» و «عقلایی» خواهد بود. همچنین «الگوی حکمرانی خوب؛ سرمایه اجتماعی و توسعه همه‌جانبه» مقاله‌ای از روح‌الله صفریان و امام جمعه‌زاده است که بر این فرض استوار است که حکمرانی خوب با ایجاد سرمایه اجتماعی به توسعه همه‌جانبه منجر می‌شود. هر چند این مقاله نسبت حکمرانی خوب و سرمایه اجتماعی را مشابه نسبت مقاله حاضر می‌بیند اما تأثیر آن را نه بر اعتماد سیاسی بلکه بر توسعه مورد بررسی قرار می‌دهد.

در پژوهش‌های خارجی نیز نقطه تمرکز، اغلب بر اولویت سرمایه اجتماعی به‌عنوان پیش‌شرطی ضروری برای ایجاد و ارتقای کارآمدی حکمرانی است. در این راستا، «دیوید ایستون»^۱ در قالب نظریه سیستمی خود به این نتیجه رسیده است که در قالب تقاضاها و حمایت از نظام سیاسی هراندازه انجمن‌های مدنی و جامعه مدنی تقویت شوند به همان میزان می‌توانند با تأثیر بر تصمیمات و کنش‌های دولت، بر کارآمدی و پاسخگویی نظام سیاسی بیفزایند (دیوید ایستون، ۱۹۶۵ و ۱۹۵۳). از نظر ایستون توانایی نظام در برابر تحولات پیرامون تقاضاهای به‌دست‌آمده از سوی گروه‌ها و افراد نشان می‌دهد برخی نظام‌ها در برابر تقاضاهای محیط پیرامون خود واکنش سریع و مناسب نشان می‌دهند و پاره‌ای دیگر از خود انعطاف بروز نمی‌دهند. آلموند و وربا (۱۹۶۳) در مطالعه خود در خصوص فرهنگ مدنی استدلال کرده‌اند اعتماد اجتماعی، تساهل و احساسات کارآمد موجب کارکرد مؤثر نهادهای دموکراتیک و کارآمدی حکومت می‌شود. آن‌ها جامعه مدنی را به‌عنوان بخش حیاتی دموکراسی آمریکا و انجمن‌های داوطلبانه را به‌مثابه ابزارهایی که سرانجام دموکراسی آمریکا را بیمه می‌کند، می‌نگریستند. «بویکس»^۲ و «پوزنر»^۳ (۱۹۹۸) تأثیر مدیریت سرمایه اجتماعی بر عملکرد حکومت در کشورها را مورد بررسی قرار داده‌اند و نتیجه به‌دست‌آمده این است که نهادهای دانشگاهی و سیاسی به‌منظور دستیابی به اهداف خود به سرمایه اجتماعی نیاز دارند. «دنيس»^۴ (۲۰۰۳) در مقاله «سرمایه اجتماعی و حکمرانی خوب» تأثیر مشارکت مدنی بر کارایی دولت را مورد بررسی قرار می‌دهد. وی با استفاده از روش داده‌های تابلویی بین سال‌های ۲۰۰۲-۱۹۹۸ در بین کشورهای منتخب جهان به مطالعه پرداخته است. از نظر وی بالا رفتن سرمایه اجتماعی می‌تواند حکمرانی خوب را ارتقا دهد. بررسی «سمپسون» و همکارانش (۲۰۰۵) نیز نشان داده است جامعه مدنی و تأثیرگذاری آن بر تصمیم‌گیری‌ها و عملکردهای نهادهای دولتی ابزاری مهم برای بهبود حکمرانی محسوب می‌شود. آن‌ها همچنین به این نتیجه رسیده‌اند که پیوندهای اجتماعی،

1. Easton
2. Boix
3. posner
4. Denis

تراکم و فشردگی انجمن و عضویت در انجمن‌های داوطلبانه می‌تواند به مشارکت مدنی بیشتر شهروندان در پیوند با حکمرانی خوب بیانجامد. «رابرت پاتنام» نیز با اولویت‌بخشی بر سرمایه اجتماعی نسبت به حکمرانی خوب بر این نظر است که اعتماد و ارتباط متقابل اعضا در شبکه، منابعی هستند که در کنش‌های اعضا جامعه موجود است. اعتماد منبع باارزشی از سرمایه محسوب می‌شود که اگر در حکومتی به میزان زیاد اعتماد وجود داشته باشد به همان میزان رشد سیاسی و توسعه اجتماعی بیشتر خواهد شد. «سونگ‌هوان» و «هیونگ‌جان سو»^۱ نیز در پژوهشی تحت عنوان «کدام نوع از سرمایه اجتماعی برای ایجاد اعتماد به حکومت مهم است؟ جستجو برای یک نوع جدید از سرمایه اجتماعی در عصر حکمرانی» بر این دعوی هستند که سطح اعتماد به حکومت می‌تواند با ارتقای ارزش‌های مشترک میان حکومت و شهروندان، افزایش یابد و این امر سرانجام سطح کارآمدی حکومت را افزایش می‌دهد. هنگامی که سطح اعتماد به تدریج افزایش یابد، حکومت می‌تواند به‌طور مؤثری سیاست‌های طراحی شده خود را با مشروعیت بیشتری انجام دهد و حمایت و اجماع گسترده‌ای برای روند تصمیم‌سازی را کسب نماید. اما وقتی سطح اعتماد به حکومت کاهش یابد، حکومت قادر نخواهد بود تا سیاست‌های خود را به‌طور مؤثری انجام دهد که خود این امر ممکن است دور باطل بی‌اعتمادی را ایجاد نماید. یافته اصلی در این تحقیق این است که افزایش سرمایه اجتماعی و اعتماد نسبت به حکومت باعث کارآمدی و خدمات‌رسانی بهتر حکومت خواهد شد؛ اما متذکر می‌شود که تأثیر سرمایه اجتماعی بر میزان اعتماد به حکومت بسته به نوع سرمایه اجتماعی، ممکن است متفاوت باشد. این پژوهش با تمایز گذاری میان «سرمایه اجتماعی پیوندی»^۲ که متعلق به گروه‌های اجتماعی ابتدایی و مبتنی بر علائق عمیق عاطفی و خویشاوندی است و «سرمایه اجتماعی پل زنده»^۳ که به ارتباطات ضعیف در عصر شبکه‌های مجازی مربوط می‌شود و گروه‌های اجتماعی را به هم پیوند می‌زند به تأیید این فرضیه منجر می‌شود که در عصر حکمرانی، میان سرمایه اجتماعی پیوندی و اعتماد به حکومت رابطه‌ای منفی ولی میان سرمایه اجتماعی پل زنده و اعتماد به حکومت رابطه مثبت وجود دارد (Myeong & Seo, 2016). «سرمایه اجتماعی، حکمرانی خوب و توسعه پایدار: تحلیل تجربیاتی از آسیا» مقاله‌ای از «ساموئل حسن»^۴ است که در آن سعی می‌شود مقوله توسعه پایدار را با سرمایه اجتماعی و حکمرانی خوب پیوند دهد. این مقاله در صدد است تا جنبه‌های خاص اقدامات و سازمان‌های محلی در ایجاد

1. Seunghwan Myeong and Hyungjun Seo
 2. Bonding Social Capital
 3. Bridging Social Capital
 4. Samiul Hasan

سرمایه اجتماعی برای نیل به توسعه پایدار در کشورهای آسیایی را مورد بررسی قرار دهد. همچنین نشان دهد که چگونه سرمایه اجتماعی ایجاد شده به وسیله گروه‌ها یا سازمان‌ها به استقرار حکمرانی خوب، به‌عنوان شرطی ضروری برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار، یاری می‌رساند. بر اساس یافته‌های این پژوهش، توسعه سازگار با محیط‌زیست و نه توسعه‌ای که به بهای از بین رفتن محیط‌زیست انجام شود و مسئله فقر منابع در کشورهای فقیر، موانع اصلی بر سر راه توسعه پایدار محسوب می‌شوند که در هر دو حالت نظام سیاسی در قالب حکمرانی خوب مبتنی بر سرمایه‌ی اجتماعی بر آماده از ارزش‌های مذهبی، همکاری متقابل اقتصادی و اجتماعی و مشارکت مؤثر شهروندان در تصمیم‌سازی‌ها و اتکا به حمایت و دانش جامعه، می‌تواند آن‌ها را مرتفع سازد (Hasan: 2002). همچنین «استفان نیک»^۱ در پژوهشی تحت عنوان «سرمایه اجتماعی و کیفیت حکومت: شواهدی از ایالات متحده آمریکا» بر ارتباط «سرمایه اجتماعی» در قالب اعتماد عمومی و هنجارهای مدنی قوی و بهبود «عملکرد حکومت»^۲ به سه شیوه تأکید می‌نماید. اول، سرمایه اجتماعی می‌تواند پاسخگویی حکومت به شهروندان به‌طور کلی و نه به منافع محدود را توسعه بخشد؛ دوم می‌تواند درجایی که ترجیحات سیاسی حالت قطبی شده پیدا می‌کند، زمینه‌ها توافق را تسهیل نماید و سوم سرمایه اجتماعی می‌تواند هنگامی که سیاستمداران با چالش‌های جدید مواجه می‌شوند با ابتکار عمل به آن‌ها کمک نماید. نیک در این پژوهش با کاربست الگوی پوتنام مبتنی بر این که مناطقی که از اعتماد بیشتر و مدنیت بالاتری برخوردار هستند نسبت به مناطقی که از اعتماد مدنیت کمتری برخوردار هستند، زمینه خدمات مؤثرتری را فراهم می‌نمایند درصدد است تا ایالت‌های آمریکا را از این نظر مورد بررسی قرار دهد و یافته‌های وی نظریه پوتنام را تأیید می‌نماید (Knack: 2000). «کریستین بجرانسکو»^۳ در مقاله‌ای تحت عنوان «اعتماد اجتماعی چگونه به حکمرانی بهتر منجر می‌شود؟ تلاشی برای جدایی سازوکارهای انتخابی و بوروکراتیک» مسائل مربوط به رابطه میان اعتماد اجتماعی و حکمرانی را بررسی می‌کند. به‌ویژه این مسئله که آیا ارتباط اعتماد-حکمرانی عمدتاً بازتاب پاسخگویی سیاسی به تقاضاهای رأی‌دهندگان و یا محصول بوروکرات‌ها و سیاستمداران صادق است. بعد از شرح بعضی نظریه‌های ساده، یافته‌ها نشان می‌دهند که این ارتباط تأثیر علی هر دو نوع اعتماد به نهادهای حکمرانی اقتصادی-قضایی را منعکس می‌کند در حالی که نهادهای انتخابی با اعتماد اجتماعی مرتبط نیستند. بدین سان ارزش اعتماد اجتماعی تحت رقابت سیاسی بالا در این مقاله مورد توجه قرار می‌گیرد (Bjqrnskov: 2010). مقاله «آیا

1. Stephen Knack
2. Government Performance
3. Christian Bjqrnskov

دموکراسی سازی کارایی را بیشتر می‌کند؟ بررسی ارتباط میان سرمایه اجتماعی و عملکرد حکومت» از «مارگیت توویتس»^۱، نسبت میان سرمایه اجتماعی و عملکرد حکومت را مورد بررسی قرار می‌دهد. منظور وی از عملکرد حکومت «فعالیت سیاسی^۲» و «کارآمدی اداری^۳» است. از نظر توویتس سرمایه اجتماعی به دو دلیل ممکن است به عملکرد حکومت مرتبط شود یکی به این دلیل که باعث افزایش سطح پیچیدگی سیاسی شده، همکاری در جامعه را تسهیل نموده و کمک می‌کند تا مردم مطالبات سیاسی‌شان را بهتر بیان کنند و دوم به این دلیل که سرمایه اجتماعی باعث اشتراک نخبگان بوروکراتیک دولت شده، همکاری میان آن‌ها را تسهیل نموده و کمک می‌کند تا بر مسئله نمایندگی در سازمان بوروکراتیک فائق آیند. به نظر وی دلیل اول، سرمایه اجتماعی را به «فعالیت سیاسی» و دلیل دوم آن را به «کارآمدی اداری» مرتبط می‌کند. یافته‌های این تحقیق در پرتو آزمون‌های تجربی با تحویل داده‌هایی از حکومت‌های آلمان و آمریکا، استدلال فرضیه اول را تأیید اما فرضیه دوم را تأیید نمی‌نماید (Tavits: 2006). با جمع‌بندی مطالعات انجام‌شده در داخل و خارج می‌توان گفت تمامی این پژوهش‌ها «سرمایه اجتماعی» را به عنوان پیش شرط ضروری ایجاد حکمرانی خوب مفروض گرفته‌اند، بی‌آنکه به روندها و به قول کاپلان «منطق در عمل» نحوه شکل‌گیری سرمایه اجتماعی توجهی نشان دهند. بنابراین، وجه نوآورانه مقاله حاضر در این است که سرمایه اجتماعی را به تنهایی و به خودی خود، در هیچ زمینه‌ای و از جمله اعتماد سیاسی عاملی مؤثر به حساب نمی‌آورد؛ بلکه «منطق در عمل» و نحوه شکل‌گیری سرمایه اجتماعی است که آن را به عاملی تأثیرگذار بدل می‌نماید؛ نحوه‌ای که به‌زعم نگارندگان مقاله بیش از هر چیز به حکمرانی خوب برمی‌گردد. لازم به ذکر است که تقریر و تحریر گزاره‌های لازم برای تأیید و سنجش مدعا در پرتو روش «گردآوری» اسنادی و کتابخانه‌ای و «داوری» و تفسیر اطلاعات مبتنی بر روش تحلیلی و تبیینی است.

چارچوب و مدل نظری: الگوی حکمرانی خوب

جهان پس از جنگ دوم جهانی را می‌توان آزمایشگاه الگوهای حکمرانی نامید. ابتدا و به دنبال ویرانی‌های ناشی از جنگ و به پشتوانه بحران بزرگ ۱۹۲۹ الگوی حکمرانی با محوریت دولت در دستور کار قرار گرفت؛ اما به دلیل مشکلات ناشی از دخالت دولت در گستره اقتصاد به سرعت الگوی دولت حداقل به عنوان بدیل حکمرانی نوع اول مطرح شد.

1. [Margit Tavits](#)
2. Policy Activism
3. Administrative Efficiency

وانگهی، با بروز نارضایتی از دولت حداقل، در دهه‌های پایانی قرن بیستم، این الگوی حکمرانی نیز دولت مستعجل بود و در اواسط دهه ۱۹۹۰ «حکمرانی خوب» مورد استقبال گسترده قرار گرفت. به سخن دیگر، اگر شعار محوری دوره‌ی نخست را «دولت‌موتور توسعه» و شعار اصلی دوره دوم را «دولت حداقلی» بدانیم، «الگوی حکمرانی خوب»^۱ شعاری است که دوره سوم بر آن استوار می‌شود. بدین ترتیب، در آخرین دهه قرن بیستم، همان محافل بین‌المللی مروج دولت حداقل، به تدوین و ترویج نظریه حکمرانی خوب پرداختند. در واقع، الگوی حکمرانی خوب در پاسخ به نیازها و ضرورت‌هایی به وجود آمد که مواجهه‌ی مطلوب با آن‌ها علاوه بر توانمندسازی دولت و دستگاه‌های حاکمیتی نیازمند افزایش ظرفیت نیروهای اجتماعی و گروه‌های بیرون از حاکمیت بود. از این رو، حکمرانی خوب دارای دو بخش است. بخش اول زمینه اجتماعی لازم برای تحقق این الگو را نشان می‌دهد که در واقع بر مبنای مشارکت و هماهنگی میان سه رکن اصلی جامعه یعنی دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی شکل می‌گیرد. در این ساختار روابط میان اجزای حکمرانی، افقی و هم‌تراز است. اجزاء دارای ارتباط متقابل با همدیگر هستند و ارتباط به گونه‌ای است که هم‌افزایی و اتحاد میان بازیگران در ترسیم استراتژی‌های کلان برقرار می‌شود. در این بخش، ساختار حکمرانی خوب سلسله‌مراتبی نیست و هنر آن تعامل میان نیروهای اجتماعی یعنی بازار، دولت و جامعه‌ی مدنی است. در این ساختار بر روی تصمیمات و اجرای سیاست‌های کلی ضمن گوناگونی و تضارب نظرات، گشوده است و تعاملات بر مبنای نیازها و سازوکار اصلی جامعه برقرار است (صفریان و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۵۵-۱۵۴). بنابراین، حکمرانی خوب مجموعه‌ای از بازیگران رسمی و غیررسمی را در برمی‌گیرد که بر جریان تصمیم‌گیری تأثیرگذارند و اغلب نهادهای توسعه ترویج این الگو از حکمرانی را بخشی مهم از دستور کار خود می‌دانند (Gisselquist, 2012: 1). به اقتضای چنین خصیصه‌ای است که حکمرانی را به «نفوذ هدایت‌شده در فرایند اجتماعی» تعریف می‌نمایند که سازوکارهای مختلفی در آن درگیر هستند. برخی از این سازوکارها بسیار پیچیده‌اند و صرفاً از بازیگران بخش دولتی سرچشمه نمی‌گیرند. از این رو، تمامی تعاریف حکمرانی بیانگر مفهوم وسیع‌تری از حکومت هستند که فقط بازیگران و نهادهای دولتی را شامل نمی‌شود، بلکه سه نهاد حکومت، جامعه مدنی و بخش خصوصی را هم دربر می‌گیرد. دولت محیطی سیاسی و حقوقی به وجود می‌آورد، بخش خصوصی اشتغال و درآمد ایجاد می‌کند و جامعه

1. Good governance model

مدنی تعامل سیاسی و اجتماعی گروه‌های فعال را برای مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی تسهیل می‌نماید. بنابراین، وظیفه حکمرانی خوب نیز فراهم کردن زمینه همکاری و هماهنگی هر چه بیشتر این سه بخش با یکدیگر است (صحرايي و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۰۸).

بخش دوم حکمرانی خوب بُعد سیاسی و ماهیت دولت را شامل می‌شود. حکومت به‌عنوان یکی از ارکان و بخش‌های حکمرانی علاوه بر تحقق زمینه‌های حقوقی و مدیریتی این الگو، وظیفه هدایت و راهبری و برقراری حاکمیت قانون را به عهده دارد (ابراهیم پور و همکاران، ۱۳۹۵: ۵). چیزی که تحت عنوان «اصول» یا «شاخص»‌های حکمرانی خوب از سوی سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی و برخی از کارشناسان سیاست اجتماعی و توسعه مورد اشاره قرار می‌گیرد، بیشتر در دامنه این بخش، یعنی ماهیت نظام سیاسی و حکومت الگوی حکمرانی خوب قرار می‌گیرد.

شاخص‌ها یا اصول حکمرانی خوب

کنترل فساد و شفافیت

فساد اداری به رفتارهای آن دسته از کارکنان و کارگزاران بخش عمومی اطلاق می‌شود که جهت تأمین منافع شخصی، قواعد و مقررات پذیرفته‌شده را نادیده می‌گیرند. یکی از شاخص‌های حکمرانی خوب از دیدگاه بانک جهانی مبارزه با فساد اداری است. عوامل بسیاری بر این شاخص مؤثرند که برخی از آن‌ها عبارت از میزان فساد در کشور، گسترش روابط خانوادگی، استفاده از قدرت به نفع دوستان، گسترش دیوانسالاری که زمینه بروز فساد را فراهم می‌کند، میزان شیوع پرداخت غیرقانونی در بین افراد و شرکت‌های دولتی برای پیشبرد کارها، پرداخت‌هایی که برای اثرگذاری بر فرایند قانون‌گذاری انجام می‌شود، بی‌اعتمادی عمومی به درستکاری سیاستمداران، پرداخت‌هایی که برای دستیابی به مجوزهای صادراتی و وارداتی همچون فرار مالیاتی صورت می‌گیرد، استفاده سیاستمداران از بودجه عمومی و درنهایت، پرداخت غیرقانونی که توسط افراد بانفوذ و همچنین انحصارات در جهت زیان سایر بنگاه‌ها صورت می‌گیرد، هستند. وجود این عوامل نشان‌دهنده حکمرانی ضعیف و فقدان آن‌ها بیانگر رتبه بالاتری از حکمرانی خوب است (عیوضی و همکاران، ۱۳۹۶: ۷۸). بدین‌سان، نیاز به گفتن نیست که فساد به تحمیل هزینه‌های ناعادلانه و تخریب

پایه‌های اقتصادی و دور شدن از فعالیت‌های مولد و کارا منجر می‌شود و رفاه عامه را تقلیل می‌دهد. مبارزه با فساد به بهبود شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی نظیر سرمایه‌گذاری خارجی بیشتر، رشد اقتصادی، درآمد بالاتر، مرگ‌ومیر کمتر کودکان، سواد بالاتر، حقوق مالکیت قوی‌تر و افزایش رشد کسب‌وکار می‌شود و زمینه برای بهبود کیفیت زندگی فراهم می‌نماید (صفریان و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۵۷-۱۵۶). بدیهی است یکی از موانع کنترل فساد «شفافیت» است. شاخص شفافیت در حکمرانی خوب به این امر اشاره دارد که نهادهای تصمیم‌گیر باید به مثابه اتاقک‌های شیشه‌ای و شفاف عمل نمایند؛ چراکه حق مسلم تمامی افرادی که از تصمیمات مذکور متأثر می‌شوند این است که از مبنا و انگیزه اتخاذ چنین تصمیمات و سیاست‌گذاری‌هایی آگاه باشند. از این رو، شفافیت در اصطلاح به معنی جریان آزاد اطلاعات و قابلیت دسترسی برای تمامی کسانی است که در ارتباط با آن تصمیمات هستند و پیامد آن تصمیمات بر زندگی و سرنوشت آن‌ها تأثیر می‌گذارد. شفافیت خاصیتی عمومی است که در مقابل پیچیدگی و ابهام قرار دارد. پیچیدگی و ابهامی که ریشه‌های آن را باید در فرهنگ سیاسی جوامع جستجو کرد. در شرایط تحقق اصل شفافیت، رسانه‌های گروهی به راحتی قادر به تجزیه و تحلیل و نقد سیاست‌های اتخاذ شده در نظام تصمیم‌گیری و اجرایی کشور خواهند بود (دباغ و همکاران، ۱۳۸۸: ۴). بنابراین، یکی از اصول حکمرانی خوب شفافیت ساختاری و روابط نهادی و روشن و شفاف بودن تراکنش مالی افراد و منشأ ثروت اشخاص و افراد در جامعه است که با توزیع نابرابر فرصت‌ها و امکانات یک جامعه ممکن است به نفع خود و نزدیکانشان سوءاستفاده نمایند.

پاسخ‌گویی و حق اظهارنظر

منظور از شاخص پاسخ‌گویی و حق اظهارنظر این است که آیا در جامعه حق اظهارنظر، یعنی آزادی بیان از ناحیه شهروندان، احزاب سیاسی، تشکل‌ها، انجمن‌ها، ادیان و مذاهب، رسانه‌های جمعی، اقوام و نژادها وجود دارد؟ آیا شهروندان در انتخاب دولت و نظام سیاسی به صورت آزادانه مشارکت دارند؟ آیا تمام گروه‌های دخیل در تصمیم‌گیری‌های دولتی، نسبت به عملکردشان در برابر مردم پاسخگو هستند؟ به هر اندازه که آزادی بیان توسط رسانه‌ها، نشریات و افراد، مشارکت شهروندان در انتخاب دولت، اطلاع یافتن از تصمیمات تأثیرگذار و آمادگی دولت‌مردان برای پاسخگویی بیشتر باشد، به همان اندازه، وضعیت بهتری از حکمرانی خوب وجود خواهد داشت (ضمیری، ۱۳۸۸: ۳۶). بنابراین، پاسخگویی یک امر حیاتی در حکمرانی خوب است، و دولت

پاسخگو و قدرت همراه با مسئولیت از الزامات حکمرانی خوب است؛ چراکه حکمرانی خوب مستلزم این است که نهادها و فرایندها، برای خدمت به همه ذینفعان در یک چارچوب زمانی معقول تلاش کنند. همچنین گرایش به وفاق بازیگران متعدد با دیدگاه‌های مختلف در یک جامعه، وجود دارد برای این که حکمرانی خوب باید بین منافع مختلف موجود در جامعه برای رسیدن به یک وفاق گسترده بر روی این که چه چیز بهترین منفعت را برای کل جامعه در بردارد، وساطت کند (کمالی، ۱۳۸۸: ۲۲).

حاکمیت قانون و مسئولیت‌پذیری

حاکمیت قانون دارای یک معنای عام و یک معنای خاص است. در معنای عام، معمولاً وقتی در یک جامعه همه امور به روال نظم پیش می‌رود می‌توان از حاکمیت قانون در آن جامعه نام برد؛ به دیگر سخن، وقتی افراد جامعه به گونه‌ای مشابه و با رعایت هنجارهای مشترک رفتار نمایند، به معنای آن است که قانون حاکم است. وانگهی در معنای خاص و مضیق، حاکمیت قانون، به معنای آن است که قوانین موضوعه و قوانینی که مجلس و مقامات صالح کشور وضع کرده‌اند، به نحو درست و در راستای اجرای هدف آن قانون اجرا می‌شود. در عمل، حاکمیت قانون بدان معنا است که هیچ فردی، چه بالاترین مقامات و چه یک فرد عادی از قانون بالاتر نیست. حکومت‌های مردم‌سالار، قدرت را از طریق قانون به کار می‌بندند و خود ملزم به اطاعت از آن هستند. قوانین باید در جهت خواسته‌های مردم و نه هوس شاهان، زورگویان، مقامات نظامی، رهبران مذهبی یا احزاب خود گماشته باشد. مردم در حکومت‌های مردم‌سالار مشتاق پیروی از قانون هستند، چراکه از قواعد و دستورهایی که برخاسته از اراده‌ی خودشان است اطاعت می‌کنند. هنگامی که قانون توسط مردمی گذاشته می‌شود که باید از آن اطاعت کنند به نظر می‌رسد عدالت به بهترین نحو ممکن برقرار می‌شود. بنابراین، میزان آزادی یک جامعه را می‌توان با درصد جمعیتی که زیر حاکمیت قانون هستند، سنجید (ویکی‌پدیا، مدخل حاکمیت قانون). بدین ترتیب، حکمرانی خوب نیازمند چارچوب عادلانه‌ای از قوانین است که دربرگیرنده حمایت کامل از حقوق افراد و به‌ویژه اقلیت‌ها در جامعه بوده و به‌صورت شایسته‌ای اجرا شود. لازم به ذکر است که اجرای عادلانه قوانین، مستلزم وجود نظام قضایی مستقل و یک بازوی اجرایی (پلیس) فسادناپذیر برای این نظام است (صباغ کرمانی و همکاران، ۱۳۸۷: ۴). بنابراین، حاکمیت قانون به‌عنوان یکی از اصول حکمرانی خوب، بیان‌گر میزان احترام عملی‌ای است که دولت‌مردان و

شهروندان یک کشور برای نهادهایی قائل هستند که باهدف وضع و اجرای قانون و حل اختلاف ایجاد شده است. مقتضی است که افراد در برابر قانون یکسان بوده و حقوق اکثریت و اقلیت مورد توجه قرار می‌گیرد و حاکمیت قانون، امنیت و احساس خوشبختی و رضایت از زندگی را فراهم نماید (شریف‌زاده، ۱۳۹۳: ۱۰۱). نیاز به گفتن نیست که به تأکید و تکرار باید گفت که قوه قضائیه مستقل پیش شرط اصلی تحقق حاکمیت قانون در یک جامعه است. از سوی دیگر، حکمرانی خوب نیازمند آن است که نهادها و فرایندها به همه ذینفعان در یک فرصت مقتضی خدمات ارائه دهد. این امر زمانی امکان‌پذیر است که نهادهای مذکور نسبت به خواست‌ها، انتظارات و نیازهای افراد و گروه‌ها، حساس و مسئول باشند (شریف‌زاده، ۱۳۹۳: ۱۰۲). البته مسئولیت‌پذیری در بستر حکمرانی خوب محدود به نهادهای رسمی سیاسی و حقوقی نمی‌شود؛ بلکه کلیت اجتماعی را شامل می‌شود. بدین معنا، نه تنها نهادهای حکومتی بلکه بخش خصوصی و سازمان‌های جامعه‌ی مدنی نیز باید نسبت به عموم مردم و نسبت به بنیادشان مسئول باشند. این که چه کسی در برابر چه کسی مسئول است، به این امر بستگی دارد که تصمیمات اتخاذ شده یا اعمال صورت گرفته نسبت به سازمان یا نهاد، داخلی یا خارجی محسوب می‌شوند. در کل یک نهاد یا سازمان به کسانی که به وسیله تصمیمات یا اعمالشان تأثیر می‌پذیرند، مسئول است (کمالی، ۱۳۸۸: ۲۰۶). بدیهی است، اجرای مسئولیت، به نوبه خود مستلزم شفافیت و حکومت قانون است.

کارایی و اثربخشی دولت

اصل کارایی و اثربخشی در چارچوب حکمرانی خوب دربرگیرنده استفاده پایدار از منابع طبیعی و حفظ محیط‌زیست است (شریف‌زاده و همکاران، ۱۳۸۲: ۱۰۲). بر اساس این شاخص، فرایندها و نهادهای چنین حکمرانی‌ای به نتایجی منجر می‌شوند که نیازهای جامعه را تأمین می‌کنند و درعین حال بهترین بهره‌برداری از منابع در اختیار را امکان‌پذیر می‌نمایند. کارایی دولت مستلزم وجود دستگاه اداری کارآمد و بهینه در کشور است. چنین دستگاهی پاسخ‌گوی نیازهای آحاد ملت، مروج عدالت اجتماعی، متضمن دستیابی همگان به خدمات باکیفیت (مانند آموزش و بهداشت) و سرمایه‌های تولیدی و ایجاد محیطی مطمئن برای توسعه مردم محور و پایدار است (سامتی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۹۳). به هر حال، اثربخشی دولت بیانگر کارآمدی دولت در انجام وظایف محوله است که شامل مقولات ذهنی همچون کیفیت تدارک خدمات عمومی یا کیفیت نظام اداری، صلاحیت و شایستگی کارگزاران،

استقلال خدمات همگانی از فشارهای سیاسی است (Arndt, Christiane, 2008, 11). اثربخشی دولت در حکمرانی خوب بعد کیفیت بهره‌وری است و به معنای «درجه یا میزان دستیابی به اهداف مورد نظر» تعریف شده است و نشانگر نسبت هدف‌های واقعی به هدف‌های پیش‌بینی شده و عملکرد واقعی به عملکرد مورد انتظار است و از طریق بازده نیروی کار و سازمان اندازه‌گیری می‌شود (حمیدی‌زاده، ۱۳۷۸: ۳۸).

مشارکت

میزان مشارکت^۱ مردم در امور جامعه یکی از کلیدی‌ترین پایه‌های حکمرانی خوب به شمار می‌رود. مشارکت می‌تواند به صورت مستقیم و یا غیرمستقیم (از طریق نهادهای قانونی)، انجام گیرد. البته نمی‌توان انتظار داشت که در نظام تصمیم‌گیری یک کشور، تمامی نظرات موجود مدنظر قرار گیرد، بلکه مشارکت در اینجا، به مفهوم آزادی بیان و تنوع دیدگاه‌ها و سازمان‌دهی یک جامعه‌ی مدنی است (صباغ کرمانی، ۱۳۸۷: ۴). مقتضی است که مشارکت به معنای کمی و عددی، تأییدی و صرف شرکت در انتخابات دوره‌ای نیست، بلکه باید کیفی و تأسیسی و به نحوی مشارکت فعالانه در تصمیم‌گیری و هنجار گذاری برای جامعه باشد. به سخن دیگر، نظرات همه افراد باید در تصمیم‌گیری‌ها لحاظ شود و همه افراد مستقیم یا غیرمستقیم در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت نمایند. البته برای تحقق چنین هدفی، ابتدا شهروندان باید مشارکت را تمرین کرده و به تدریج یک جامعه مدنی سازماندهی شده شکل گرفته و برکنار آن آزادی‌های اساسی نظیر آزادی بیان و اجتماعات تضمین شود (شریف‌زاده و همکاران، ۱۳۸۲: ۱۰۱). بدین لحاظ، میزان سنجش دموکراتیک بودن حکومت‌ها به میزان نقش مردم در عرصه‌های مختلف نظام حکومتی مربوط می‌شود و هر قدر این نقش گسترده‌تر باشد، نشان از مشروعیت بیشتر حکومت و دولت در بین شهروندان آن کشور و نظام بین‌المللی است (رضایی، ۱۳۹۷: ۴۶). گفتنی است که حکمرانی خوب در ابتدا مبتنی بر این شاخص‌ها نبود بلکه بیشتر به مثابه دموکراتیک شدن هیئت حاکمه در نظر گرفته می‌شد (Rahim, 2019: 134).

سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از هنجارها، ارزش‌های غیررسمی، قواعد عرفی و تعهدات اخلاقی است که رفتارهای متقابل افراد در چارچوب آن‌ها شکل می‌گیرد و موجب تسهیل

روابط اجتماعی افراد می‌شود و معمولاً به افزایش همکاری و مشارکت اجتماعی افراد می‌انجامد و کمک می‌کند تا سرمایه انسانی و سرمایه مادی و اقتصادی بتوانند در تعامل باهم به یک رشد پویا برسند (بهرامی، ۱۳۸۱: ۲۳). بدین‌سان، سرمایه اجتماعی نه عنصر و موجودیتی عینی و مستقل، بلکه رابطه‌ای است که میان عناصر مختلف در یک جامعه برقرار می‌شود. از این‌رو، از آن تحت عنوان «دارایی نامحسوس یا غیرقابل لمس» نیز یاد می‌شود. لذا ایده محوری آن را می‌توان در واژه «روابط» خلاصه کرد. اعضای جامعه با برقراری تماس با یکدیگر و پایدار ساختن آن‌ها قادر به همکاری با یکدیگر می‌شوند و به این طریق چیزهایی را کسب می‌کنند که به تنهایی قادر به کسب آن‌ها نیست و یا با دشواری بسیار موفق به کسب آن‌ها می‌شوند (فیلد، ۱۳۹۲: ۷).

سرمایه اجتماعی را اغلب مفهومی نوظهور و جعل دهه‌های آخر قرن بیستم می‌دانند، باین‌حال، در صورتی که سرمایه اجتماعی را برآیند روابط اجتماعی بدانیم؛ به‌نوعی می‌توان گفت تأکید بر اهمیت اثرات مثبت روابط اجتماعی بر روی فرد و دغدغه نسبت به تنزل روابط معنادار در جوامع جدید، از مفاهیم و بحث‌های قدیمی جامعه‌شناسی هستند و از این‌رو، واژه سرمایه اجتماعی در این معنی، مفهوم نو و جدیدی نیست و به آرای کلاسیک‌های جامعه‌شناسی (خوش‌فر و همکاران، ۱۳۹۵: ۲) مانند آلکسیس دو تو کوپل، امیل دورکیم، کارل مارکس، ماکس وبر و گئورگ زیمل برمی‌گردد؛ چراکه «همگی از روابط متقابل اجتماعی، همبستگی گروهی، وجود شبکه روابط، آن‌هم در بطن ساختار اجتماعی، قرارداد متقابل، منافع شخصی و گروهی، مبادله دوجانبه از اجتماع محلی و از وظایف و پیوندهای اجتماعی یاد می‌کنند. همه این مفاهیم یاد شده همان بنیادی را پدید می‌آورد که سرمایه اجتماعی نیز بر آن بنا شده و با تفاسیری مختلف عرضه شده است (همان: ۳۰). بدین ترتیب، اندیشه کلاسیک‌های جامعه‌شناسی به‌مثابه نخستین سرآغازهای سرمایه اجتماعی را می‌توان در قالب دو سنت نظری عمده، یکی سنت دورکیمی^۱ و دیگری سنت دو تو کوپلی^۲ صورت‌بندی کرد. بر اساس سنت دورکیمی، زندگی اجتماعی قابل‌تقلیل به تک‌تک اعضای جامعه نیست. به‌عبارت‌دیگر، جامعه جمع‌جبری افراد آن نیست بلکه هویتی فراتر از اعضا دارد و آحاد جامعه در یک ساختار اجتماعی، متشکل از انتظارات و التزامات عمومی (یک ساختار هنجاری) که زندگی اجتماعی را انتظام می‌بخشد، هویت یافته‌اند. بنابراین، جامعه ساخت هویتی بیش از جمع افراد تشکیل‌دهنده آن دارد. جیمز کلمن، معرف اصلی سرمایه اجتماعی در جامعه‌شناسی، در سنت دورکیمی تعریف می‌شود؛ چراکه از نظر وی،

1. The tradition of Durkheim

2. the tradition of Dutuquil

سرمایه‌ی اجتماعی، آحاد جامعه را در ساختاری از تعهدات اجتماعی که از طریق وفاق جمعی آفریده می‌شود، تجسم می‌بخشد. افراد می‌توانند در راستای کمک یا پشتیبانی به این ساختار نزدیک شوند، اما درعین حال ملزم به پاسخگویی به دیگران نیز هستند. نظریه کلمن، نقش یکسانی را برای خانواده، مدرسه و اجتماعات بزرگ منظور می‌دارد؛ هرچند در آثار وی تمرکز بیشتری نسبت به ریزساختارها در مقایسه با درشت ساختارها، مشاهده می‌شود. نیاز به گفتن نیست که «تعهدات اجتماعی» و «اعمال متقابل» در بحث‌های سرمایه اجتماعی او که بیشتر ناظر به خانواده و مدرسه بود، به توفیقات دیدگاه‌های او در محافل دانشگاهی منجر شد (صالحی امیری و همکاران، ۱۳۹۲: ۷). همچنین، آثار او باعث گسترش و ترویج پژوهش پیرامون شبکه‌های اجتماعی و جریان اطلاع‌رسانی گردید. پیر بردیو نیز در امتداد این سنت، در نظریه بازتولید اجتماعی دورکیم مرزهای جدیدی را گشود و وی را نیز باید متعلق به این سنت قلمداد کرد. از دیدگاه بردیو، خانواده منابع مادی و نمادین سرشار و درعین حال متفاوتی را به منصف ظهور می‌رساند و می‌تواند برای اعضای خانواده مزایای متعددی به دنبال داشته باشد. باین وجود، متفکرین و جامعه‌شناسان سیاسی که در قلمرو سرمایه اجتماعی به تولید نظر و اندیشه اقدام نموده‌اند، بیشتر از سنت دورکیمی، تحت تأثیر سنت آلکسیس دو توکویل هستند. دو توکویل در آثارش به اکتشاف پیوندهای میان «فرد» و «دولت» و پاسخ به این سؤال پرداخته که نظام‌های سیاسی چگونه مشروعیت توده‌ای به دست می‌آورند و مشارکت سیاسی می‌آفرینند. رابرت پوتنام در جرگه این سنت قرار می‌گیرد. علاقه پوتنام، بیشتر متمرکز بر آن گونه نظام اجتماعی و محلی بود که بتواند اعتماد اجتماعی (مشروعیت) و تعامل مدنی بالا تولید نماید. از این منظر، اگرچه سرمایه اجتماعی به عنوان یک ثروت اجتماعی در نظر گرفته شده، باین حال در ژرفا، در سطوح فردی، اندازه‌گیری می‌شود. فرانسیس فوکویاما نیز در سنت نودو توکویلی جا می‌گیرد؛ وی نیز مطابق با این دیدگاه بر اهمیت سنت‌ها و ویژگی‌های فرهنگی جوامع که از آنها با عنوان سرمایه اجتماعی یاد می‌شود تأکید دارد. مع الوصف، می‌توان گفت که گرچه این دو سنت نظری به دو تفکر متفاوت در نظریه‌پردازی علمی در علوم اجتماعی منجر شدند، لیکن درعین حال در سنتی واحد به سرمایه اجتماعی و به راهبردهای آزمون و کاربرد سیاست اجتماعی رهنمون شدند (همان: ۶).

سطوح سرمایه اجتماعی

متفکرین سرمایه اجتماعی در تبیین مسائل مختلف، این مفهوم را در سه سطح به کار گرفته‌اند (غفوری و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۱۲). البته، در ادبیات سرمایه اجتماعی، دیدگاه‌های متفاوتی در این

خصوص ارائه شده است. برخی از نویسندگان بر سرمایه اجتماعی در سطح انفرادی (خُرد) تأکید کرده‌اند و برخی دیگر آن را در سطح جامعه و به صورت گروهی مدنظر قرار داده‌اند. بروئر بر این نظر است که اگرچه سرمایه اجتماعی به منزله یک مفهوم اجتماعی تعبیر شده است، آن را باید در سطح انفرادی قابل بحث دانست. در حالی که «بام» و «زیرش» با استناد به برداشت‌های بوردیو و پوتنام از سرمایه اجتماعی، بیان می‌کنند که سرمایه اجتماعی هم در سطح فردی (مطابق نظر بوردیو) و هم در سطح جامعه (مطابق نظر پوتنام) قابل شناسایی است. کلمن نیز استدلال می‌کند که سرمایه اجتماعی یک ویژگی و خصلت فردی نیست، بلکه جنبه‌ای از ساختار اجتماعی است (مهدوی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۸). اگر در قالب کالای عمومی به سطوح توجه شود، باید گفت سرمایه اجتماعی، به عنوان یک پدیده اجتماعی، در سطح فردی فراهم آورنده کالای شخصی است که برای سود اقتصادی یا دیگر منافع شخصی مانند موقعیت تحصیلی استفاده می‌شود. در سطح بالاتر سرمایه‌ی اجتماعی همچون کالایی عمومی است که اعضای یک گروه خاص یا همه اعضای جامعه می‌توانند از آن بهره‌برداری کنند، برای مثال امنیت اجتماعی جامعه را، که حاصل سرمایه اجتماعی است، همه شهروندان می‌توانند استفاده کنند. باین حال، برخلاف این بحث که آیا سرمایه اجتماعی ویژگی‌ای فردی یا جمعی است، بسیاری از پژوهشگران ادعا می‌کنند هر دو سطح می‌تواند وجود داشته باشد و معتقدند که اشتباه خواهد بود اگر سرمایه اجتماعی را به طور انحصاری جمعی یا فردی فرض کنیم (موسوی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰۷). پرواضح است که هر دو سطح فردی و جمعی در مقوله‌ی سرمایه اجتماعی وجود دارد و فهم دقیق و کامل سرمایه اجتماعی به نوبه خود در گرو ارائه آن در سطوح فردی و اجتماعی است. به هر صورت، مهم‌ترین سطح‌بندی که از سرمایه اجتماعی انجام شده همان تفکیکی است که آن را در به سطوح خُرد، میانه و کلان تقسیم می‌کند. سرمایه‌ی اجتماعی در سطح خُرد ناظر بر رفتار شبکه‌هایی از افراد و خانوارهاست. در این سطح افراد از جایگاه مشابهی برخوردارند. شبکه‌ها در سطح خُرد و انفرادی دسترسی افراد را به اطلاعات تسهیل می‌کنند، ضمانت اجرای قراردادها را افزایش می‌دهند و منجر به شکل‌گیری چشم‌انداز و اهداف مشترک برای افراد می‌شوند (مهدوی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۸). بنابراین، این سطح به وضعیتی اشاره دارد که به طور معمول هر یک از افراد جامعه در شبکه یا شبکه‌هایی عضویت دارند و منافع ناشی از این عضویت می‌تواند برای آن‌ها مفید باشد. این سطح، که رویکرد «شبکه» نام دارد، با چگونگی دسترسی افراد به شبکه‌های اجتماعی و حمایت اجتماعی سنجیده می‌شود (موسوی و

همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰۵). سرمایه اجتماعی در این سطح به درون گروهی و میان گروهی و سرمایه اجتماعی شناختی و ساختاری تقسیم می‌شود، با هر دو نوع ترکیب می‌شود و آن‌ها را در برمی‌گیرد (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۵).

سرمایه اجتماعی در سطح میانی برداشت گسترده‌تری است که کلمن، پوتنام و پورتس ارائه کرده‌اند و شامل اتصالات افقی و روابط سلسله‌مراتبی و فرا فردی چون مؤسسه‌ها و سازمان‌ها و روابط بینابین اعم از باشگاه‌ها، انجمن‌ها، شرکت‌ها و احزاب سیاسی می‌شود (غفوری و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۱۳). سرمایه اجتماعی در سطح میانی که به سرمایه‌ی اجتماعی «رابط» نیز مشهور است (مهدوی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۸)، جنبه‌هایی از ساخت اجتماعی را داراست و کنش‌های خاص کنشگران را درون سیستم یا ساختار اجتماعی تسهیل می‌کند (موسوی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰۸). تفاوت این سطح با سطح خرد در آن است که در این سطح، جایگاه افراد باهم یکسان نیست. بدین ترتیب، سرمایه اجتماعی در کنار منافع که برای فرد دارد می‌تواند در صورت تکرار و پایداری هم‌امتی‌های گروه به تعهداتشان، منافع جمعی پدید آورد که برای همه اعضای گروه قابل استفاده باشد (همان: ۱۰۸).

سرمایه اجتماعی در سطح کلان، آخرین و فراگیرترین جنبه سرمایه‌ی اجتماعی است که شامل رسمی‌ترین روابط و ساختارهای نهادی می‌شود. این بخش از سرمایه‌ی اجتماعی به محیط سیاسی و اجتماعی می‌پردازد که به ساختارهای اجتماعی شکل می‌دهد و هنجارها را توسعه‌پذیر می‌کند (مهدوی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۸). به عبارت دیگر، سرمایه اجتماعی در این سطح علاوه بر روابط و گستره غیررسمی و افقی و عمودی که در دو پنداشت قبل مطرح بود (غفوری و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۱۳)، روابط قراردادی و ساختاری نهادهای کلانی مانند دولت، حکومت سیاسی و نظام‌های حقوقی و قضایی را شامل می‌شود. به بیانی دیگر، در این سطح، روابط و ساختارهای رسمی مانند قوانین و مقررات حاکمیت سیاسی، میزان مشارکت سیاسی و شکل‌گیری نهادهای سیاسی اجزای سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهند (ازکیا و همکاران، ۱۳۸۴: ۱۰۹). در واقع، ادعا می‌شود که در سطح کلان و جمعی، جوامع و مناطق می‌توانند سطوح متفاوتی از سرمایه اجتماعی را فراهم کنند که بر سطح دموکراسی و رشد اقتصادی تأثیرگذار است. آشکار است که سرمایه اجتماعی در این سطح به ساختار اجتماعی مربوط می‌شود و اثربخشی اقدامات دولت را از طریق درگیر کردن هنجارها و شبکه‌های مدنی بهبود می‌بخشد. از نظر مایر قواعد حقوقی، اجرای قراردادها، فقدان رشوه

و فساد، شفافیت در تصمیم‌گیری، سیستم کارای مدیریتی، سیستم قانونی قابل اعتماد و به‌طور خلاصه توانایی و قابلیت اعتماد حکومت از عناصر سرمایه اجتماعی دولت در سطح کلان‌اند (مهدوی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۹).

دولت کارآمد، سرمایه اجتماعی و اعتماد سیاسی

دولت کارآمد به‌عنوان یکی از «عناصر» سه‌گانه حکمرانی خوب و در پیوند با «سطح کلان» سرمایه اجتماعی می‌تواند بسترساز «اعتماد سیاسی» در «بعد» سیاسی باشد. البته، ضرورت سیاست‌های عمومی بخردانه برای ایجاد و انباشت سرمایه اجتماعی، محل اتفاق نظر همه متفکران حوزه سرمایه اجتماعی نیست؛ در حالی که برخی معتقدند ارتقای سرمایه اجتماعی صرفاً با درگیر کردن جامعه مدنی مقدور نمی‌گردد و «سیاست» باید با حفظ فاصله و از طریق شرکا و واسطه‌هایی که ممکن است به شیوه‌های پیش‌بینی نشده عمل نمایند در این حوزه کار کند، عده‌ای بر این نظر هستند مداخله سیاست در امر سرمایه اجتماعی، به‌ویژه در جایی که نهادهای رسمی با نهادهای غیررسمی ستیز و تعارض دارند، می‌تواند محدودیت‌های نامطلوبی برای کنش جمعی ایجاد کند (فیلد، ۱۳۹۲: ۲۰۰). با این وجود، رفتارهای دولت با در نظر گرفتن دو شرط اساسی می‌تواند در خلق و استمرار سرمایه اجتماعی و در نتیجه اعتماد سیاسی مؤثر باشد؛ یکی، دولت به معنایی مدنظر است که در چارچوب الگوی حکمرانی خوب مطرح می‌شود و دوم، رفتارهای قانونمند و اعتمادآفرین دولت منظور نظر است و نه مداخله مستقیم و با قصد هدایت افکار عمومی و مشروعیت‌زایی برای نظام سیاسی. با لحاظ کردن این شروط می‌توان گفت ساخت قدرت به‌عنوان یکی از عناصر محوری الگوی حکمرانی خوب بر موجودی سرمایه اجتماعی در یک جامعه تأثیر می‌گذارد. شکل‌گیری سازمان‌های غیردولتی مؤثر، وجود صداهای اعتراضی و نقاد حاکمیت، وجود قوانینی که حقوق مدنی و شهروندی افراد را به رسمیت بشناسد و تضمین بکند، پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری، ثبات سیاسی و نبود خشونت، نظام اداری قوی و سالم جنبه‌های مختلفی از یک ساخت قدرت کارآمد توسعه‌خواه است که بر میزان همکاری گروهی بین افراد با یکدیگر، اعتماد افراد به حکومت و به همدیگر، و همین‌طور تخلفات اداری و مالی تأثیر می‌گذارد. دولت کارآمد از طریق وضع قوانینی چون حقوق مالکیت، فضای مطمئنی برای کسب و کار خصوصی فراهم می‌کند، از نگرانی‌ها می‌کاهد و بدین صورت هم بر سطح اعتماد جامعه به

دولت می‌افزاید و هم اعتماد افراد به یکدیگر را تقویت می‌کند (ترکمانی، ۱۳۸۵: ۱۵۱). نیاز به بیان نیست که رابطه‌ی سرمایه اجتماعی و دولت یک رابطه‌ی دوسویه است، اما در اینجا و به تناسب بحث صرفاً فرایند تأثیرگذاری دولت قوی بر سرمایه اجتماعی مورد تأکید بیشتر قرار می‌گیرد؛ بدین معنا، سرمایه اجتماعی در خلأ شکل نمی‌گیرد، بلکه تکوین و گسترش آن، به گونه چشمگیری تابعی از دموکراتیک بودن نسبی نظام سیاسی، وجود فرصت‌های سیاسی و نهادی برای گسترش آن با کمترین محدودیت‌ها، چارچوب‌های نهادی مانند عدم تمرکز، فدرالی بودن و دموکراسی مشارکتی است؛ در چنین فضایی است که زمینه برای مشارکت مدنی انجمن‌ها و شهروندان فراهم می‌شود (سردارنیا، ۱۳۸۸: ۱۳۷).

به‌طور کلی دولت از دو طریق اساسی یعنی «بسترسازی» و «اعتمادسازی» می‌تواند به تولید سرمایه اجتماعی و در نتیجه اعتماد سیاسی کمک کند. بسترسازی به این معناست که دولت باید بسترهای لازم برای تشویق افراد جامعه به همکاری و اقدام‌های جمعی را فراهم آورد. ظرفیت‌سازی می‌تواند از طریق بهسازی اجتماعی، بهسازی فردی و بهسازی نهادی انجام گیرد. در این میان تدارک ابزارهای کافی و بهنگام برای تعریف شفاف حقوق مالکیت فردی و نیز تدارک نهادی برای حفاظت جدی از آن که مستلزم وجود دستگاه قضائی قاطع، سریع، ارزان، بی‌طرف و دسترس‌پذیر برای همه است از اهمیت اساسی برخوردار است. اصولاً، نهادها، قواعد بازی برای تعامل اعضای جامعه با یکدیگرند. موقعی که قواعد بازی، تعریف نشده، غیر شفاف، غیر قابل اجرا و یا جانب‌دارانه باشند، تمایل به همکاری و همیاری تضعیف خواهد شد (خضری، ۱۳۸۵: ۴۲). بر اساس این رویکرد، اعتماد متقابل به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی نه ویژگی ذاتی افراد بلکه جنبه‌ای از محیطی است که افراد در چارچوب آن دست به عمل می‌زنند. بنابراین، اگر محیط بازی، اعتماد‌پذیری و حفظ قول و قرارها را برای اعضای جامعه سودمند نسازد و هزینه بی‌اعتنایی به تعهدات و اعتماد متقابل را بالا نبرد، تمایل افراد به عرضه این هنجارها کاهش خواهد یافت. در واقع، افراد بخش زیادی از رفتارهای خود را در واکنش به محیط و هنجارهایی تنظیم می‌کنند که پیوسته با آن‌ها در تعامل هستند و کنش خود را در چارچوب آن‌ها انجام می‌دهند. علاوه بر ایجاد بستر و محیط مناسب، «اعتمادسازی» نیز نقش مهمی در تولید و انباشت سرمایه اجتماعی بازی می‌کند. بدین مفهوم، دولت باید محیط اجتماعی اعتماد‌زایی را تدارک ببیند که نه فقط اعتماد اعضای جامعه به اقدامات و سیاست‌هایش را فراهم آورد؛ بلکه مشارکت در اداره جامعه و ورود به

شبکه‌های اجتماعی را برای آن‌ها معنادار سازد (همان: ۴۳). تدوین هنجارها، تنظیم اصول و قواعد رفتار، تعیین سیاست‌گذاری در قلمروهای مختلف حیات اجتماعی، در صورتی که انعکاس خواست و اراده عمومی از طریق مشارکت باشد و مشارکت صرفاً ابزاری برای کنترل و هدایت افکار عمومی و فرایندی تأییدی در راستای هنجارهای رسمی نباشد که در درون کریدورهای بسته نظام سیاسی اتخاذ شده باشند، می‌تواند ابزاری بسیار مؤثر در خلق کنش معنادار جمعی و پایداری اعتماد سیاسی باشد.

در این رابطه، ثبات در رفتار و سیاست‌های دولت و شفافیت آن‌ها، تسهیل جریان اطلاعات توسط دولت، تمرکززدایی از قدرت، دولت شفاف و پاسخگو، تناسب اقتدار دولت و جامعه مدنی، تناسب اقتدار دولت با بازار نقش اساسی دارد. در واقع، دولت باید ساختاری مشارکت‌جویانه و تسهیل‌گرایانه را طراحی کند و مشارکت‌کنندگان را به‌مثابه تولیدکنندگان و نه ارباب‌رجوع و مشتری تلقی کند (همان: ۴۳). بنابراین، یکی از عوامل اساسی متأثرکننده اعتماد سیاسی، «سطح مداخله دولت و کیفیت آن در جامعه» است. وجود دولتی که رابطه‌اش با بخش خصوصی و جامعه مدنی شفاف و قاعده‌مند باشد، در اطمینان دادن به اعضای جامعه در خصوص معناداری محیط فعالیت و همکاری و نیز برگشت‌پذیری بازدهی حاصل از هنرآفرینی کاملاً مؤثر خواهد بود. «صلاحیت و شایستگی» دولت نیز یکی از عوامل اعتمادزای عمومی به حساب می‌آید. دولت شایسته و کارآمد با تعدیل نارسایی‌هایی چون ناکارایی سازمانی، ناکارایی تخصیصی و نیز مشکل کارگزاری و در نتیجه عرضه مدیریت عمومی پر کیفیت، اعتماد عمومی را نسبت به اقدامات و سیاست‌هایش بیشتر می‌کند (همان: ۴۴). همچنین، نظام اداری مطلوب، سیستم مالی و بودجه‌ریزی تحت حاکمیت قانون و دارای حساب‌رسی منسجم و شفاف و پاسخگو که در راستای منابع کلان و ملی حرکت کند، مهندسی فرایندها یا شبکه‌سازی در سیاست‌گذاری، تقویت ظرفیت‌های نهادی و سازمانی، سازوکارهای تقویت استقلال قوا و نهادها، احتراز از انسداد سیاسی برای تسهیل نظارت‌پذیری، توزیع عادلانه منابع و فرصت‌ها در مناطق مختلف و حاکمیت قانون و مبارزه با فساد و رفتارهای خودسرانه، از دیگر معیارهای ایجاد اعتماد عمومی بین دولت و شهروندان به حساب می‌آیند (صفریان و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۶۴-۱۶۱) که به‌نوبه خود بستر آفرین «اعتماد سیاسی» است.

جامعه مدنی قوی، سرمایه اجتماعی و اعتماد سیاسی

به همان وجهی که «عنصر» دولت کارآمد با سطح «کلان» سرمایه اجتماعی و «بعد» سیاسی اعتماد سیاسی، در ارتباطی معنادار قرار دارند، جامعه مدنی نیز به‌مثابه «عنصر»ی دیگر از

عناصر حکمرانی خوب، با «سطح میانی» سرمایه اجتماعی ترکیب شده و زمینه ایجاد و استمرار «اعتماد سیاسی» در «بعد» اجتماعی را فراهم می‌نماید. مفهوم جامعه مدنی در دهه‌ی ۱۹۹۰ میلادی، در ادامه تجربه‌ها و بحث‌های زیادی که از حدود دو دهه قبل از آن در کشورهای مختلف مخصوصاً در اروپای شرقی شکل گرفته بود، رونق یافت و برای اقشار مختلف موجود در جوامع پسا کمونیستی و جهان سوم از اهمیت فراوانی برخوردار شد. طبق نظر «کریگ کلهون»، رویدادهای سال ۱۹۸۹، مسئله جامعه مدنی را از محافل دانشگاهی به گفتمان گسترده‌تر عمومی منتقل ساخت. اکنون این مفهوم بر سر زبان مدیران، بنیادها، سوداگران، سیاستمداران و اقشار دیگر افتاده بود (عطار، ۱۳۸۸: ۱۳۱)؛ بدین سان، این مفهوم در اروپای شرقی سال‌های دهه ۱۹۸۰ نقشی محوری داشت (مدیسون، ۱۳۷۷: ۱۶۰)؛ به سخنی دیگر، سال ۱۹۸۹ زمان شکوفایی جوامعی بود که آرزو می‌کردند مدنی باشند. تصور اولیه عامه مردم از معنای این اصطلاح احتمالاً نظریه‌پردازان سیاسی را راضی نمی‌کرد. ولی چنین عقایدی در بین آن‌ها وجود داشت و با خود درخواست‌های بنیادینی را حمل می‌کرد... مردم در مجموع بر این باور بودند که باید مدنی باشند؛ یعنی باید محترم، بردبار و از همه بالاتر مجبور به کاری نباشند. اجتماع و مدنیت، عقیده و اعتقاد به حقوق همشهریان باید جدی گرفته شود (همان: ۱۶۰). پرواضح است که استقبال از جامعه مدنی در این سال‌ها را نباید به معنای ظهور این مفهوم تلقی کرد، بلکه این اقبال معنایی جز احیای یک مفهوم قدیمی نداشت. مفهومی که به قرون گذشته غربی برمی‌گردد و ریشه‌های آن را باید در یونان قدیم به‌ویژه در حیات جمعی در دولت-شهر یونان باستان جستجو کرد. این عبارت در واقع از سوی ارسطو برای اشاره به تمام اشکال و اندازه‌های اجتماع انسانی به‌کاربرده شده بود که اعضای آن به‌واسطه برخی مشترکات و آنچه با یکدیگر سهیم شده بودند، در کنار یکدیگر باقی می‌ماندند. به‌نوعی می‌توان گفت جامعه مدنی به سه مفهوم در سنت اندیشه غربی بکار رفته است؛ نخست، به‌عنوان وضعیتی که پیش از تکوین دولت وجود داشته است؛ دوم، به‌عنوان وضعیتی که پس از زوال دولت پدید می‌آید و سوم، اندیشه‌هایی که جامعه مدنی را جانشین دولت در آینده تلقی می‌کردند (بشیریه، ۱۳۸۶: ۵۶۸).

استوار بر این نظرگاه تاریخی، از لحاظ مفهومی جامعه مدنی به حوزه‌ای از روابط اجتماعی اطلاق می‌شود که فارغ از دخالت قدرت سیاسی است و مجموعه‌ای از نهادها، مؤسسات، انجمن‌ها، تشکلات خصوصی و مدنی را در برمی‌گیرد (بشیریه، ۱۳۷۴: ۳۲۹). در

قیاس با مفاهیم یونانی برای توضیح روابط اجتماعی، جامعه‌ی مدنی حدفاصل «پولیس» (نظام سیاسی؛ هرچند در یونان مرز نظام سیاسی از نظم اجتماعی بسیار کمرنگ بود) و «اویکوس» (خانواده و نظم خصوصی) به حساب می‌آید. به بیان دیگر، حوزه عمومی جامعه و حدفاصل شهروند و دولت است و نقش سپر حمایتی و تعدیل‌کننده ضربات نابهنگام دولت برای افراد جامعه را بازی می‌کند و لذا حوزه خصوصی و دولت را دربر نمی‌گیرد. بر این مبنا، «لاری دایموند» جامعه مدنی را حوزه زندگی اجتماعی سازمان‌یافته، خود آفریننده، به شدت خودیاری‌گر و مستقل از دولت می‌داند که خودمختار و پایبند به نظم‌ی حقوقی یا مجموعه‌ای از قوانین مشترک است که شهروندان در آن به بیان خواسته‌ها، منافع، اندیشه‌ها و تبادل اطلاعات می‌پردازند (همان: ۳۲۹). این نحوه رویکرد به موضوع اغلب باعث می‌شود که جامعه مدنی به‌عنوان قلمروی مستقل و متضاد با دولت قلمداد شود؛ حال آنکه در ارتباط میان دولت و جامعه مدنی سه نسبت قابل تشخیص است: الف) - در نسبت اول جامعه مدنی جزئی از دولت است، یعنی همان قلمرویی است که دولت ارزش‌ها و هژمونی خود را بر آن اعمال می‌کند و نهادهای آن را به خدمت خود می‌گیرد تا در راستای ایدئولوژی آن عمل کنند. در چنین وضعیتی، استقلال جامعه مدنی ساقط شده است؛ چراکه کل نهادها و حوزه‌های آن تحت تسخیر و استعمار دولت درآمده و کارکرد آموزشی و تربیتی یافته‌اند تا شهروندانی سربه‌راه و بهنجار بسازد. بنابراین، در این نسبت جامعه مدنی هویتی مستقل از دولت ندارد، بلکه به‌نوعی بازوی ایدئولوژیک دولت برای فراگیری هژمونی نرم خود است و به‌نوعی جامعه مدنی امتداد دولت در نظام اجتماعی است. ب) - در وضعیت دوم جامعه مدنی مستقل از دولت است. این وضعیت با اصل لیبرالی «ضرورت عدم‌مداخله دولت در امور جامعه مدنی و حفظ استقلال آن» هماهنگ است. در این برداشت، جامعه مدنی قوی و نهادمند است و در صورت تمایل دولت به گستراندن هژمونی اخلاقی و فرهنگی خود در نظام اجتماعی جامعه و استعمار نهادهای آن، مقاومت می‌کند و به مبارزه با میل معطوف به سلطه دولت می‌پردازد. با وام‌گیری از اصطلاحات نظامی می‌توان گفت در این برداشت، جامعه مدنی مترادف استحکامات دفاعی و سنگری درونی است که جامعه را از حملات تند و هجوم‌گزنده دولت مصون نگه می‌دارد. بنابراین، در این برداشت جامعه مدنی در تقابل با دولت معنا می‌شود و نوعی جنگ سرد در میان آن‌ها برقرار است. ج) - وضعیت سوم را می‌توان «نسبت متعادل» نامید. در این شرایط، جامعه مدنی قلمرو پیکار و رقابت است، لیکن نه رقابت و پیکار میان دولت و نظام اجتماعی بلکه رقابت و پیکار میان ارزش‌ها و هنجارهای تقریباً هم‌سطح و متوازی برپا است که هر

یک درصد تأثیر گذاری بر سیاست گذاری عمومی و ارائه رهنمود به نظم سیاسی در قالب دولت است. در این وضعیت، دستگاه‌های قهری جامعه سیاسی به ندرت به قلمرو جامعه مدنی تجاوز می‌کنند و جامعه مدنی از جامعه سیاسی استقلال نسبی دارد. در این برداشت، جامعه مدنی عرصه‌ای پویا و زنده است که موازنه قوای آن پیوسته دگرگون می‌شود و تعادل‌های ناپایدار آن بر عملکرد دولت سیاسی اثر می‌گذارد. میان دولت و جامعه مدنی، در این وضعیت، رابطه‌ای واقعی برقرار است، یعنی این دو نه چنان از هم مستقل‌اند که شرایط درونی‌شان بر همدیگر بی‌تأثیر باشد و نه چنان درهم‌فرورفته‌اند و با یکدیگر این‌همانی شده‌اند که تفکیک‌شان ناممکن و بی‌فایده بنماید. همین وضعیت سوم است که به جامعه مدنی شأن دموکراتیک می‌بخشد و آن را به قلمرو مبارزه هژمونیک و ضد هژمونیک بدل می‌سازد (سلامت، ۱۳۹۱: روزنامه اعتماد شماره ۲۶۱۱). در این رویکرد، یک جامعه مدنی، جامعه‌ای اصولاً کثرت‌گرا یا چندمرکزی است که از نظم‌ها و شیوه‌های متمایزی ترکیب شده که باهم مرزهای مشترک دارند. این نظم‌ها چیزی جز نتایج به‌جای مانده از نمایندگی عوامل انسانی در قلمروهای متفاوت زندگی نیستند که به درستی می‌توان آن‌ها را قلمروهای آزادی به حساب آورد (مدیسون، ۱۳۷۷: ۱۶۸). این برداشت، مفهوم جامعه مدنی را به عنوان حوزه‌ای از تعامل اجتماعی دموکراتیک (عطار، ۱۳۸۸: ۱۳۴)، جایگزین دو وضعیت قبلی می‌نماید. در اینجا، هدف جامعه مدنی این نیست که خودش را در تقابل با دولت تقویت کند، بلکه هدفش قادر کردن همه شهروندان است تا درجه‌ای از مسئولیت‌پذیری دولت را تضمین کنند و با پشتوانه‌ای از حاکمیت قانون و نهادینه‌شدگی اقدامات مدنی در میان شهروندان، عرصه‌ای از تساهل و مدارای مدنی را به نمایش بگذارد.

بنابراین، مفهوم و برداشتی که از «جامعه مدنی»^۱ در الگوی «حکمرانی خوب» وجود دارد همین برداشت متعادل سوم از نسبت میان جامعه مدنی و دولت است که دربرگیرنده کنشی از همکاری و تعاون، هدفمند و داوطلبانه افراد در مقابل نیروهای آشوب‌آفرین و سرکوبگر یا در مقابل روند اتمیزه‌شدن افراد است (غفوری و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۱۵). تحقق این مفهوم از جامعه مدنی در قالب الگوی حکمرانی خوب است که زمینه‌های لازم برای ایجاد و استمرار سرمایه اجتماعی و اعتماد سیاسی فراهم می‌گردد. نیاز به بیان نیست که در تحلیل روابط و تعامل سرمایه اجتماعی و جامعه مدنی نسبتی متقابل و دوسویه برقرار است اما در این تحقیق و بنا بر ملاحظات نظری که در فرضیه نیز مورد تأکید قرار گرفته است، سرمایه اجتماعی در مقام متغیر میانجی از یک سو معلول الگوی حکمرانی خوب است و از سوی دیگر متغیری مستقل و تأثیر گذاری قلمداد می‌شود که وجود و

حضورش در یک جامعه به اعتمادآفرینی سیاسی یاری می‌رساند. بنابراین، جامعه مدنی به‌عنوان عنصری از عناصر حکمرانی خوب، بی‌واسطه، بسترساز خلق و تداوم سرمایه اجتماعی و باواسطه سرمایه اجتماعی خالق اعتماد سیاسی به حساب می‌آید. به این معنا، بازیگران و عناصر جامعه مدنی در قالب شبکه‌های متعدد باهم تعامل دارند و ساختار اجتماعی و سیاسی از جنبه سلسله‌مراتبی خارج و به ساختاری افقی تبدیل می‌شود. اجزا و نهادهای مؤثر ضمن حفظ استقلال خود، از یکدیگر اثر پذیرفته و بر یکدیگر اثرگذار هستند که این امر خود منجر به هم‌افزایی آن‌ها می‌شود. تعدد و تنوع شبکه‌ها در حوزه جامعه مدنی با کارکرد خودسامانی و انتخاب دسته‌جمعی آگاهانه بر تقویت سرمایه اجتماعی تأثیرگذار است (پوتنام، ۱۳۸۰: ۳۰۹). واضح است که ارتباط جامعه مدنی، سرمایه اجتماعی و اعتماد سیاسی بیش از همه مدیون نوتوکویل گرایان معاصر است؛ توکویل، از جمله نخستین اندیشمندان کلاسیک جامعه‌شناسی بود که میان نهادهای اجتماعی و ویژگی فرهنگی پیوند برقرار کرد. به نظر وی، مشارکت در گروه‌های اجتماعی مستقل از دولت احتمالاً مهارت‌های بین اشخاص را توسعه می‌دهد، باعث ورزیدگی اعضای گروه می‌شود، به گسترش وسعت دید آن‌ها کمک و تساهل، اعتماد به دیگران و نهادهای سیاسی و مشارکت دموکراتیک سودمند را تشویق می‌کند (غفوری و همکاران: ۱۳۸۷: ۲۱۹). آنچه از کار او برای نظریه سرمایه اجتماعی و اعتماد سیاسی اهمیت دارد، کاوش درباره ارتباط میان شکل‌های بروز و ظهور نهادهای اجتماعی و کیفیت آن‌ها با شرایط گوناگون اجتماعی و تأثیری است که خصوصیات فرهنگی جوامع بر سرشت سیاسی آن‌ها دارد. با توجه به اهمیت نگرش‌های اخلاقی در موفقیت دموکراسی در امریکا، توکویل آغازگر دیدگاهی شد که امروزه رابرت پاتنام و فرانسیس فوکویاما به‌عنوان نوتوکویلی‌های معاصر ادامه‌دهنده آن هستند. این دیدگاه بر اهمیت سنت‌ها و ویژگی‌های فرهنگی جوامع که از آن‌ها با عنوان «سرمایه اجتماعی»، خصوصاً نزد پاتنام، یاد می‌شود و تأثیر آن بر عملکرد موفق نهادهای دموکراتیک و اقتصادی تأکید دارد (عطار، ۱۳۸۸: ۱۳۸). بنابراین، جذابیت نظری این سنت در این است که نشان می‌دهد چگونه سازمان‌های داوطلبانه می‌توانند به ایجاد سرمایه اجتماعی و در نتیجه اعتماد سیاسی به نهادهای رسمی کمک کنند و ارزش سازمان‌ها را در این می‌داند که به تعامل افراد برای پیگیری اهداف جمعی کمک کرده و مشکلات پیچیده‌ی اعضا را حل می‌کنند.

استوار بر این توصیفات، سازمان‌های میانی به‌عنوان عناصر اصلی جامعه مدنی که مقدم بر نتایج و مزایای حاصل از آن‌هاست درون‌مایه سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهند. یعنی هرچه در جامعه مشارکت مدنی، تعداد انجمن‌های داوطلبانه یا به عبارتی سازمان‌های مردم‌نهاد بیشتر باشد، سرمایه

اجتماعی بیشتر خواهد بود (غفوری و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۱۷). بدین سان، در جامعه مدنی سازمان‌های غیردولتی به‌عنوان نهادهای مدنی، مولد و دربرگیرنده سرمایه اجتماعی هستند و زمینه را برای توسعه اجتماعی و اعتماد سیاسی فراهم می‌کنند (پوتنام، ۱۳۸۰: ۳۰۹). نیاز به بیان نیست که اعتماد به‌عنوان یکی از عناصر سازنده سرمایه‌ی اجتماعی از طریق تجربه‌های تعامل چهره به چهره با مردم در زمینه‌های مختلف، شکل می‌گیرد، انجمن‌های داوطلبانه عرصه‌های اصلی برای چنین تعامل‌هایی هستند؛ زیرا آن‌ها شبکه‌هایی را خلق می‌کنند که اجازه می‌دهند اعتماد اجتماعی در سرتاسر جامعه منتشر شود. انجمن‌ها درگیری مدنی را ایجاد و اعضا را برای تأثیرگذاری بر امور عمومی توانا می‌سازند (غفوری و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۱۸). پوتنام انجمن‌های داوطلبانه را نخستین منابع برای اعتماد اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی افقی و دخالت مدنی می‌داند که سرمایه‌ی اجتماعی برآیند آن‌ها است. به‌طوری که همه انواع انجمن‌های داوطلبانه، گروه‌های اجتماعی، سازمان‌های خصوصی و نشست‌های چهره به چهره به تقویت شبکه‌های مدنی متراکم و وسیع کمک می‌کنند و بدین صورت پیوندهای اجتماعی و اعتماد سیاسی تقویت می‌شود و به تبع آن کنش‌های همکاری در مسائل و علایق عمومی افزایش می‌یابد (همان: ۲۱۸). بی‌تردید در شرایط قوت جامعه مدنی، سرمایه اجتماعی و به تبع اعتماد سیاسی نیز تقویت خواهد شد (موسوی و ساعی، ۱۳۹۸: ۱۲۱)؛ چراکه با حضور فعال و قدرتمندانه جامعه مدنی و تقویت مشارکت‌های مدنی، انعطاف‌پذیری در تعاملات اجتماعی و همکاری‌های بین گروهی و شکل‌گیری روابط شبکه‌ای و مذاکرات تعاملی سرمایه‌ی اجتماعی گسترش پیدا می‌کند و حل مشکلات اجتماعی آسان‌تر و زمینه اجتماعی توسعه فراهم می‌شود (صفریان و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۶۵) و به همین نسبت اعتماد سیاسی میان شهروندان و دولت تقویت می‌گردد. بدین سان، هرچه جامعه مدنی تر قوی‌تر، سرمایه اجتماعی افزون‌تر و در نتیجه اعتماد سیاسی و اجتماعی نیز بیشتر می‌شود (پوتنام، ۱۳۸۰: ۳۴۷).

بخش خصوصی فعال، سرمایه اجتماعی و اعتماد سیاسی

نمود و نماد بارز الگوی حکمرانی خوب «توازن» و «توزیع» قدرت و مسئولیت میان نظام سیاسی، نظام اجتماعی و نظم خصوصی و فردی است که در قالب سه مفهوم کلی «دولت»، «جامعه مدنی» و «بخش خصوصی» صورت‌بندی می‌شود. دولت کارآمد، جامعه مدنی قوی و بخش خصوصی فعال اعضای پیکره حکمرانی خوب را تشکیل می‌دهند که هر یک با انجام مطلوب کارکرد خود به بهبود عملکرد کل سیستم کمک می‌نماید. هر بخشی ضمن استقلال از دیگر بخش‌ها در نظامی کارکردی با آن‌ها قرار دارد. تعدی هر بخش به قلمرو دیگر بخش‌ها کلیت نظم این الگو را با مخاطره مواجه می‌نماید؛

بنابراین، تسخیر و استعمار هر عنصر توسط عنصر دیگر شورشی علیه موجودیت کل، قلمداد می‌شود. وجود هر یک از این اجزای سه‌گانه در الگوی حکمرانی خوب لازم و ملزوم یکدیگر هستند. بنابراین، دولت کارآمد مستلزم جامعه مدنی قوی و این دو مستلزم بخش خصوصی و البته فرد-شهروندانی فعال، خلاق و کارآفرین است. در قیاس با آنچه در خصوص دولت کارآمد و جامعه مدنی قوی و نسبت آن‌ها با سرمایه اجتماعی گفته شد در نسبت بخش خصوصی و نظم فردی ملحوظ در الگوی حکمرانی خوب با سرمایه اجتماعی در سطح سوم (سطح خرد^۱) نیز صادق است. بدین معنی، شهروند توانمند و بخش خصوصی فعال به‌عنوان «عنصر»ی از عناصر حکمرانی خوب به تولید سرمایه اجتماعی در «سطح خرد» و تقویت اعتماد سیاسی در «بعد» فردی می‌شود. از این قرار، در حوزه خصوصی مبتنی بر حکمرانی خوب، ضمن اهمیت بخشی به جایگاه فرد، از طریق روابط مبتنی بر «شبه» فرصت‌های لازم برای بهره‌مندی وی فراهم می‌شود. این بخش همچنین عهده‌دار ایجاد اشتغال، درآمد، تولید، تجارت و کسب و کارهایی برای فرد است که از کنترل دولت خارج است (صفریان و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۶۷). در واقع، تقویت بخش خصوصی در الگوی حکمرانی خوب باهدف کاهش قلمرو فعالیت و تصدی دولت در نظام اجتماعی؛ افزایش ظرفیت کارآفرینی افراد و ارتقای سطح کارایی بنگاه‌های اقتصادی غیردولتی؛ توسعه‌ی بازارهای سرمایه داخلی و دست‌یابی به سرمایه فناوری و منابع مالی خارجی؛ کسب درآمد از جامعه برای دولت جهت پوشش دادن هزینه‌های بودجه‌ای و به‌منظور جلوگیری از استقلال دولت از جامعه؛ افزایش مشارکت مردم در امور اقتصادی و تصمیم‌گیری و توزیع مناسب درآمدها از راه گسترش سهام در بین عموم مردم و رشد خلاقیت و کارآفرینی برای فراهم نمودن زمینه‌های ارتقای توان تولیدی اقتصاد کشور (آل‌عمران، ۱۳۹۰: ۸۲) صورت می‌گیرد. با این توصیف، تقویت بخش خصوصی و توانمندسازی افراد برای خلق فرصت و بهره‌مندی از امکانات موجود و به‌تبع کاهش منابع و ثروت‌هایی که در اختیار نهادهای دولتی است، زمینه‌های بالقوه رانت‌خواری و سوءاستفاده از امکانات عمومی را از بین می‌برد و بستر شکل‌گیری نظام اقتصادی و اجتماعی سالم و اخلاقیات فردی شفاف و عاری از تظاهر را فراهم می‌آورد. به دیگر سخن، با استقرار حکمرانی خوب، افراد نظام اجتماعی و سیاسی را بدون تبعیض تصور می‌کنند و شاهد میزان کمتری از فساد هستند، درحالی‌که با بخش خصوصی ضعیف و دولت بزرگی که عرصه را برای بخش خصوصی و خلاقیت‌های فردی تنگ و محدود می‌کند، امکان رشد فردی و همکاری و اعتماد بین افراد شکل نمی‌گیرد (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۱۱۱). به هر صورت، با اصلاح ماهیت و رفتارهای دولت در چارچوب الگوی حکمرانی خوب، سازمان‌های غیردولتی و

انجمن‌های داوطلبانه ظهور و بروز می‌یابند و گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی بستر ساز تعاملات و معاشرت بین افراد می‌شوند. تعدد و تکثر شبکه‌ها، دسترسی به اطلاعات را برای افراد تسهیل می‌نماید و حمایت‌های مالی، اقتصادی، عاطفی، دوستی، مشورتی و عملی برای آن‌ها را فراهم می‌کند که این امر بر سلامت روان فرد تأثیر می‌گذارد و گستره اعتماد فردی و در نتیجه اعتماد سیاسی به نهادهای رسمی را افزایش می‌دهد. در چنین فضای مبتنی بر اعتماد بین فردی و اعتماد سیاسی و نهادی، عزت‌نفس، مشارکت و رضایت فردی حاصل می‌گردد (صفریان و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۶۸) و باورمندی نسبت به اخبار و اطلاعات صادر شده از رسانه‌های رسمی افزایش می‌یابد و سرمایه اجتماعی و به تبع اعتماد سیاسی را در جامعه تقویت می‌کند.

نتیجه‌گیری

اعتماد سیاسی اغلب به احساس مردم در مورد مقامات سیاسی و تصمیمات آن‌ها تعبیر می‌شود. بدین معنی، هرگاه مردم تصور کنند که سیاستمداران افرادی اخلاق مدار، صدیق، امانت‌دار و وفادار به اقوال خود هستند اعتماد سیاسی تحقق پیدا می‌کند و اگر بر این پندار باشند که مقامات سیاسی حکومت را به نفع خود اداره می‌کنند و منافع اکثریت را در نظر نمی‌گیرند و در گفتار خود راست‌گو نیستند، اعتماد به آن‌ها کاهش پیدا می‌کند. با این حال، در این مقاله نگارندگان بر این نظر بودند که اعتماد سیاسی محدود به اطمینان مردم به مقامات سیاسی و عملکرد کارگزاران حکومتی نیست؛ بلکه اعتماد سیاسی منعکس‌کننده ارزیابی مردم از «محیط سیاسی» است. در واقع، افراد بخش زیادی از رفتارهای خود را در واکنش به محیط و هنجارهایی تنظیم می‌کنند که پیوسته با آن‌ها در تعامل هستند و کنش خود را در چارچوب آن‌ها انجام می‌دهند. اگر محیط بازی، اعتمادپذیری و حفظ قول و قرارها را برای اعضای جامعه سودمند نسازد و هزینه بی‌اعتنایی به تعهدات و اعتماد متقابل را بالا نبرد، تمایل آن‌ها به عرضه این هنجارها کاهش خواهد یافت. بدین صورت، اعتماد سیاسی صرفاً برآیند رفتار و گفتار مقامات حکومت در میدان واقعیت و یا در دایره پنداری مردم نیست بلکه منشأ ظهور و افول آن را باید در مقوله «حکمرانی» جستجو کرد. «حکمرانی» اعم از «حکومت» است و عناصر سه‌گانه «حکومت»، «جامعه مدنی» و «شهروندی» را دربر می‌گیرد. استوار بر این تمهید نظری، دعوی نگارندگان این بود که اعتماد سیاسی محصول انباشت «سرمایه اجتماعی» در سه سطح «کلان»، «میانی» و «خرد» است و چنین سرمایه‌ای در صورتی به تولید

«اعتماد سیاسی» منجر خواهد شد که صرفاً محدود به ارزیابی اثربخشی «حکومت» نباشد؛ بلکه فراتر از عمل حکومت، برخاسته از الگوی «حکمرانی» در نوع خوب آن باشد که مبتنی بر سه عنصر «دولت کارآمد»، «جامعه مدنی قوی» و «فرد-شهروند فعال» است.

منابع

الف) فارسی

- آل‌عمران، رویا و علی آل‌عمران (۱۳۹۰)، «خصوصی‌سازی و سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی»، مجله اقتصادی ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۱۲
- ابراهیم‌پور، حبیب و همکاران (۱۳۹۵)، «بررسی نقش حکمرانی خوب در کارآمدی دولت‌ها»، کنفرانس بین‌المللی نخبگان مدیریت، سالن همایش‌های دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- احمدی، قاسم (۱۳۸۱)، «اعتماد مردم به حکومت‌ها در سه دوره تاریخی مغول، صفویه و قاجاریه»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه علامه، تهران.
- ازکیا، مصطفی و همکاران (۱۳۸۳)، «توسعه‌ی روستایی با تأکید بر جامعه‌ی روستایی ایران»، نشر نی، تهران.
- بشیری، حسین (۱۳۸۶)، «عقل در سیاست، سی و پنج گفتار در فلسفه، جامعه‌شناسی و توسعه‌ی سیاسی»، چاپ سوم، تهران، نشر نگاه معاصر.
- بشیری، حسین (۱۳۷۴)، «جامعه‌شناسی سیاسی»، نشر نی، تهران
- بهرامی، فردین (۱۳۸۱)، «ابعاد بیرونی سرمایه‌ی اجتماعی»، تهران، انتشارات نسیم البرز
- پوتنام، رابرت (۱۳۸۰)، «دموکراسی و سنت‌های مدنی»، ترجمه محمدتقی دلفروز، نشر جامعه‌شناسان، تهران
- حمیدی‌زاده، محمدرضا، (۱۳۷۸)، «تحلیل سیر نظریه‌های اقتصادی»، ترمه، تهران.
- خضری، محمد (۱۳۸۵)، «دولت و سرمایه‌ی اجتماعی»، فصلنامه رهبرد، دوره نهم، شماره ۳۱
- خوش‌فر، غلامرضا و شهربانو میرزاخانی (۱۳۹۵)، «بررسی رابطه‌ی بین شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی با سطح توسعه‌یافتگی (مورد مطالعه: شهرستان‌های استان گلستان در سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۸۵)»، فصلنامه مشارکت و توسعه اجتماعی، دوره ۲، شماره ۳
- دباغ، سروش و ندا نفری (۱۳۸۸)، «تبیین مفهوم خوبی در حکمرانی خوب»، نشریه مدیریت دولتی، دوره ۱، شماره ۳

- دینی ترکمانی، علی (۱۳۸۵)، «تبیین افول سرمایه‌ی اجتماعی»، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۳
- رضایی، حسن و همکاران، (۱۳۹۷)، «نسبت‌سنجی الگوی حکمرانی خوب و مردمسالاری دینی»، نشریه راهبرد، سال بیست و هفتم، شماره ۸۹
- سامتی، مرتضی و همکاران (۱۳۹۰)، «تحلیل تأثیر شاخص‌های حکمرانی خوب بر شاخص توسعه انسانی، مطالعه موردی: کشورهای جنوب شرقی آسیا»، فصلنامه پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال اول، شماره ۴
- سردارنیا، خلیل‌الله (۱۳۸۸)، «اثر سرمایه‌ی اجتماعی بر حکمرانی خوب»، نشریه اطلاعات سیاسی-اقتصادی، شماره ۲۶۰-۲۵۹
- سلامت، حسام (۱۳۹۱)، «گرامشی: دولت و جامعه‌ی مدنی»، روزنامه اعتماد، ۱۸ بهمن، شماره ۲۶۱۱
- شریف زاده، فتاح و رحمت‌الله قلی‌پور (۱۳۹۳)، «حکمرانی خوب و نقش دولت»، فرهنگ مدیریت، سال اول، پاییز و زمستان شماره ۴
- صالحی امیری، سیدرضا و همکاران (۱۳۹۲)، «راهکارهای ارتقای سرمایه‌ی اجتماعی در کشور با توجه به سند چشم‌انداز بیست ساله نظام»، فصلنامه راهبرد، سال ۲۲، شماره ۶۶
- صباغ‌کرمانی، مجید و همکاران (۱۳۸۷)، «نقش حکمرانی خوب در بهبود کارکرد هزینه‌های دولت: مطالعه‌ی مورد بخش بهداشت و آموزش کشورهای اسلامی»، فصلنامه تحقیقات اقتصادی، شماره ۸۶
- صفریان، روح‌الله و همکاران (۱۳۹۶)، «الگوی حکمرانی خوب؛ سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی همه‌جانبه»، فصلنامه دولت‌پژوهی، سال سوم، شماره ۱۲
- صحرائی، علی‌رضا و همکاران (۱۳۹۷)، «الگوی حکمرانی خوب: چارچوبی برای تحلیل اقتصاد سیاسی دولت هاشمی رفسنجانی (۱۳۷۶-۱۳۶۸)»، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۸، شماره ۲۸.
- ضمیری، عبدالحسین (۱۳۸۸)، «حکمرانی مطلوب در اندیشه‌ی امام خمینی (ره)»، مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی.
- عیوضی، محمد رحیم و همکاران (۱۳۹۶)، «از بررسی حکمرانی خوب تا الگوی حکمرانی پایدار»، فصلنامه راهبرد، سال بیست و ششم، شماره ۸۵
- کمالی، یحیی (۱۳۸۸)، «حکمرانی خوب چیست؟»، نشریه تدبیر، شماره ۲۰۶
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷)، «پیامدهای مدنیّت»، ترجمه محسن ثلاثی، نشر مرکز، چاپ دوم، تهران.

- عطار، سعید (۱۳۸۸)، «**سرمایه اجتماعی، جامعه‌ی مدنی و دولت: عناصر دستیابی به توسعه**»، فصلنامه سیاست دانشگاه تهران، دوره ۳۹، شماره ۴
- غفوری، محمد و همکاران (۱۳۸۷)، «**سرمایه اجتماعی، جامعه‌ی مدنی و دموکراسی؛ رابطه متقابل یا یک‌سویه**»، فصلنامه پژوهشنامه علوم سیاسی، سال سوم، شماره ۴
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹)، «**پایان نظم، سرمایه‌ی اجتماعی و حفظ آن**»، ترجمه غلامعباس توسلی، نشر حکایت قلم نوین، تهران
- فیلد، جان (۱۳۹۲)، «**سرمایه‌ی اجتماعی**»، ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رضانی، نشر کویر، چاپ سوم، تهران
- قاسمی، وحید و همکاران (۱۳۸۹)، «**رابطه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی با توسعه‌ی اقتصادی**»، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال دهم، شماره ۳۶
- موسوی، سیده لایلا و علی ساعی (۱۳۹۸)، «**دولت، جامعه مدنی و سرمایه اجتماعی در ایرا (بررسی سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۹۲)**»، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره ۴۸
- مدیسون، جی (۱۳۷۷)، «**جامعه‌ی مدنی**»، ترجمه سیمین رونقی، فصلنامه‌ی راهبرد، دوره یک، شماره ۲
- مهدوی، ابوالقاسم و همکاران (۱۳۹۵)، «**سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی صنعتی در ایران**»، نشر نی، چاپ اول، تهران
- موسوی، میرطاهر و ملیحه شبانی (۱۳۹۴)، «**سرمایه‌ی اجتماعی و سلامت اجتماعی**»، انتشارات آگاه، چاپ اول، تهران

ب) انگلیسی

- Arndt, Christiane and Oman Charles (2008), “**The Politics of Governance Ratings**”, Maastricht University Maastricht Graduate school of Governance.
- Bjqrnskov, Christian (2010), “How does social trust lead to better governance? An attempt to separate electoral and bureaucratic mechanisms”, *Journal of Public Choice*, Volume 144.
- Coleman, J. S (1994), “**foundations of Social Theory**”, Belknap Press, Cambridge.
- Coleman, J. S (1988), “Social Capital in the creation of human Capital”, *american journal of sociology*.
- Catterberg, G, & Moreno, A (2005), “**The Individual Base of Political Trust: Trends In New and Established Democracies**”, In: *International journal of Puvlic Reserch*, Vol, 18, No, 1, Published by Oxford University Press on behalf of World Association for Public Opinion Researchy.
- Gisselquist. Rachel M (2012). “**Good Governance as a Concept, and why This Matters for Development Policy**”, Working Paper No. 30, United Nations University
- Hasan, Samiul (2002), “**Social Capital, Good Governance, and Sustainable Development: Analysing Experiences from Asia**”, Presented at the 5th

International Society for Third-Sectore Research Conference Held
Cape Town, South, 7-10 July

- Knach, Stephen (2000), "**Social Capital and the Quality of Government: Evidence from the United States**", The World Bank Development Research Group Regulation and Competition Policy, Policy Research Working Paper 2504.
- Ljunge, Martin (2013), "Social capital and political institutions: Evidence that democracy fosters trust", *Economics Letters*, 122.
- Myeong, Seunghwan and Seo, Hyungjun (2016), "Which Type of Social Capital Matters for Building Trust in Government? Looking for a New Type of Social Capital in the Governance Era", *Journal of Sustainability, Inha University*, 8, 322
- Putnam, R. (2002). "Democracies in Flux: The evolution of social capital in contemporary society", Oxford University Press.
- Rahim, Abdul (2019). "Governance and Good Governance a Conceptual Perspective", *Journal of Public Administration and Governance*, Vol.9, No. 3
- Tavits, Margit (2006), "Making Democracy Work More? Exploring the Linkage between Social Capital and Government Performance", *Journal of Political Research Quartely, The University of Utah*, Volume 59.
- Almran, Roya and Ali Alomran (2011), "Privatization and General Policies of Article 44 of the Constitution", *Economic Magazine, Monthly Review of Economic Issues and Policies*, No. 12. [In Persian]
- Ebrahimpour, Habib et al. (2015), "Study on the role of good governance in the efficiency of governments", *International Conference of Management Elites, Shahid Beheshti University Conference Hall, Tehran*. [In Persian]
- Ahmadi, Qasim (2002), "People's Trust in Governments in Three Historical Periods: Mongol, Safaveih and Qajar", *Master's Thesis in Sociology, Allameh University, Tehran*. [In Persian]
- Ezekia, Mustafa et al. (2004), "Rural development with an emphasis on the rural society of Iran", *Ney Publishing House, Tehran*. [In Persian]
- Bashirieh, Hossein (2007), "Reason in politics, thirty-five discourses in philosophy, sociology and political development", third edition, *Tehran, Contemporary Publishing House*. [In Persian]
- Bashirieh, Hossein (1995), "Political Sociology", *Ney Publishing House, Tehran*. [In Persian]
- Bahrani, Fardin (2002), "External Dimensions of Social Capital", *Tehran, Nasim Publications*. [In Persian]
- Putnam, Robert (2001), "Democracy and Civil Traditions", translated by Mohammad Taghi Delfrooz, *Sociologists Publishing House, Tehran*. [In Persian]
- Hamidzadeh, Mohammad Reza, (1999), "Analysis of the course of economic theories", *Termeh, Tehran*. [In Persian]
- Khazari, Mohammad (2006), "Government and Social Capital", *Strategy Quarterly, Volume 9, Number 31*. [In Persian]
- Khoshfar, Gholamreza and Shahrbanu Mirzakhani (2015), "Investigation of the relationship between social capital indicators and the level of development (case study: Golestan province cities in 2015-2016)",

- Participatory Quarterly and Social Development, Volume 2, Number 3. [In Persian]
- Dabbagh, Soroush and Neda Nafari (2008), "Explaining the concept of good in good governance", Government Management Journal, Volume 1, Number 3. [In Persian]
- Dini Turkamani, Ali (2006), "Explaining the Decline of Social Capital", Social Welfare Quarterly, Year 6, Number 23. [In Persian]
- Rezaei, Hassan et al., (2017), "Proportional analysis of the model of good governance and religious democracy", Strategy magazine, 27th year, number 89. [In Persian]
- Sameti, Morteza et al. (2011), "Analysis of the effect of good governance indicators on human development index, case study: Southeast Asian countries", Economic Growth and Development Research Quarterly, Year 1, Number 4. [In Persian]
- Sardarnia, Khalilullah (2009), "Effect of social capital on good governance", Journal of Political-Economic Information, No. 259-260. [In Persian]
- Salamat, Hessam (2012), "Gramsci: Government and Civil Society", Etemad Newspaper, 18 Bahman, No. 2611. [In Persian]
- Sharifzadeh, Fattah and Rahmatullah Qalipour (2014), "Good governance and the role of the government", management culture, first year, autumn and winter number 4. [In Persian]
- Salehi Amiri, Seyedreza et al (2013), "Methods to improve social capital in the country according to the twenty-year vision document of the system", Strategy Quarterly, year 22, number 66. [In Persian]
- SabbaghKermani, Majid et al (2008), "The role of good governance in improving the performance of government expenditures: a case study of the health and education sectors of Islamic countries", Economic Research Quarterly, No. 86. [In Persian]
- Safarian, Ruhollah et al. (2017), "A model of good governance; Social Capital and All-round Development", State Research Quarterly, third year, number 12. [In Persian]
- Sahraei, Ali-Reza et al. (2017), "Good Governance Model: A Framework for Analyzing the Political Economy of Hashemi Rafsanjani's Government (1989-1997)", Strategic Studies of Public Policy Quarterly, Volume 8, Number 28. [In Persian]
- Hossein (2009), "Good Governance in the Thought of Imam Khomeini (RA)", Strategic Research Center of Expediency Council, Tehran, Islamic Azad University. [In Persian]
- Ayvazi, Mohammad Rahim et al. (2016), "From Good Governance Review to Sustainable Governance Model", Strategy Quarterly, Year 26, Number 85. [In Persian]
- Kamali, Yahya (2009), "What is good governance?", Tadbir magazine, number 206. [In Persian]
- Giddens, Anthony (1998), "The Consequences of Civilization", translated by Mohsen Al-Salasi, Markaz publication, second edition, Tehran. [In Persian]

- Attar, Saeed (2008), "Social capital, civil society and government: elements of achieving development", Tehran University Politics Quarterly, Volume 39, Number 4. [In Persian]
- Ghafouri, Mohammad and colleagues (2008), "Social capital, civil society and democracy; Reciprocal or one-sided relationship", Political Science Research Quarterly, third year, number 4. [In Persian]
- Fukuyama, Francis (2000), "The end of order, social capital and its preservation", translated by Gholam Abbas Tavasuli, Hakait Qalam Navin Publishing House, Tehran. [In Persian]
- Field, John (2013), "Social Capital", translated by Gholamreza Ghafari and Hossein Ramezani, Kavir Publishing House, 3rd edition, Tehran. [In Persian]
- Ghasemi, Vahid et al. (2009), "The relationship between social capital and economic development", Social Welfare Quarterly, Year 10, Number 36. [In Persian]
- Mousavi, Sayedeh Leila and Ali Saei (2018), "Government, civil society and social capital in IRA (review of 1997-2013)", Political Science Quarterly, 14th year, number 48. [In Persian]
- Madison, J. (1998), "Civil Society", translated by Simin Ronaghi, Strategy Quarterly, Volume 1, Number 2. [In Persian]
- Mahdavi, Abolqasem et al. (2016), "Social Capital and Industrial Development in Iran", Ney Publishing House, first edition, Tehran. [In Persian]
- Mousavi, Mirtaher and Maleehe Shabani (2014), "Social Capital and Social Health", Aghah Publications, first edition, Tehran. [In Persian]
- Arndt, Christiane and Oman Charles (2008), "**The Politics of Governance Ratings**", Maastricht University Maastricht Graduate school of Governance. [In Persian]
- Bjqrnskov, Christian (2010), "**How does social trust lead to better governance? An attempt to separate electoral and bureaucratic mechanisms**", Journal of Public Choice, Volume 144. [In Persian]
- Coleman, J. S (1994), "**foundations of Social Theory**", Belknap Press, Cambridge. [In Persian]
- Coleman, J. S (1988), "Social Capital in the creation of human Capital", American journal of sociology. [In Persian]
- Catterberg, G, & Moreno, A (2005), "**The Individual Base of Political Trust: Trends In New and Established Democracies**", In: International journal of Puvlic Reserch, Vol, 18, No, 1, Published by Oxford University Press on behalf of World Association for Public Opinion Researchy. [In Persian]
- Gisselquist. Rachel M (2012). "**Good Governance as a Concept, and why This Matters for Development Policy**", Working Paper No. 30, United Nations University. [In Persian]
- Hasan, Samiul (2002), "**Social Capital, Good Governance, and Sustainable Development: Analysing Experiences from Asia**", Presented at the 5th International Society for Third-Sectore Research Conference Held Cape Town, South, 7-10 July. [In Persian]
- Knach, Stephen (2000), "**Social Capital and the Quality of Government: Evidence from the United States**", The World Bank Development

- Research Group Regulation and Competition Policy, Policy Research Working Paper 2504. [In Persian]
- Ljunge, Martin (2013), “**Social capital and political institutions: Evidence that democracy fosters trust**”, *Economics Letters*, 122. [In Persian]
- Myeong, Seunghwan and Seo, Hyungjun (2016), “Which Type of Social Capital Matters for Building Trust in Government? Looking for a New Type of Social Capital in the Governance Era”, *Journal of Sustainability, Inha University*, 8, 322. [In Persian]
- Putnam, R. (2002). “Democracies in Flux: The evolution of social capital in contemporary society”, Oxford University Press. [In Persian]
- Rahim, Abdul (2019). “Governance and Good Governance a Conceptual Perspective”, *Journal of Public Administration and Governance*, Vol.9, No. 3. [In Persian]
- Tavits, Margit (2006), “Making Democracy Work More? Exploring the Linkage between Social Capital and Government Performance”, *Journal of Political Research Quarterly, The University of Utah*, Volume 59. [In Persian]

استناد به این مقاله: رنجبر، ایرج، & غلامی، سمیرا. (۱۴۰۱). حکمرانی خوب، سرمایه‌ی اجتماعی و اعتماد سیاسی. *دولت‌پژوهی*، ۸(۳۲)

The State Studies Quarterly is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.